

บทที่ ๔

วิถีชีวิตชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นประเภทนิทานประโลมโลก

ในบทที่ ๓ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกไปแล้ว ในบทนี้จะได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องราวการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนภาคใต้ที่ผู้แต่งได้บันทึกไว้ในวรรณคดี

วิถีชีวิต คือแบบแผนการดำเนินชีวิต การดำรงชีวิตของคนแต่ละกลุ่มแต่ละสังคม ประเสริฐ เข้มกติ่นฟุ้ง (อ้างใน สุธิรา ชัยรักษา, ๒๕๔๔: ๖) ให้ตัวอย่างวิถีชีวิตไว้ เช่น การคบหาสมาคม การรักและการแต่งงาน การทำมาหากิน การทำงานส่วนรวมร่วมกัน การตัดสินใจปัญหาส่วนรวมร่วมกัน ความเชื่อในสิ่งต่างๆ การสร้างที่อยู่อาศัย การสร้างสรรค์สิ่งสวยงามไพเราะและหาความบันเทิงร่วมกัน เป็นต้น

ในการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดี ผู้วิจัยแบ่งวิถีชีวิตชุมชนในวรรณคดีออกเป็น ๕ เรื่อง ดังนี้

๑. การประกอบอาชีพ
๒. การกิน
๓. การศึกษาและการถ่ายทอดความรู้
๔. การใช้วัตถุในการดำรงชีวิตประจำวัน
๕. การรักษาโรค
๖. ประเพณีและพิธีกรรม
๗. ความเชื่อของคน
๘. การติดต่อสื่อสาร
๙. การละเล่น

วรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกนำเสนอภาพวิถีชีวิตชุมชนไว้อย่างละเอียด และรอบด้าน ดังนี้

๑. การประกอบอาชีพ

ในวรรณคดีที่ท้องถิ่นภาคใต้ประเพณีทานประ โลมโลก แสดงวิถีชีวิตของชาวชุมชนเรื่อง การประกอบอาชีพไว้หลายอาชีพขึ้นอยู่กับว่าชุมชนนั้นมีที่ตั้งอยู่ที่ใด เช่น ถ้าเป็นชุมชนริมน้ำก็จะมี อาชีพจับปลา ถ้าเป็นชุมชนที่อยู่ในที่ราบ ก็จะทำไร่นา แต่ถ้าอยู่ในป่า ก็จะหาของป่าเพื่อยังชีพ การกล่าวถึงอาชีพของแต่ละคนในวรรณคดี ผู้แต่งไม่ได้กล่าวเพียงแค่ว่าตัวละครนั้นมีอาชีพใด แต่ยัง ได้แสดงรายละเอียดของการประกอบอาชีพนั้นไว้ด้วย ทำให้มองเห็นภาพวิถีชีวิตของชาวชุมชนใน ด้านการประกอบอาชีพอย่างชัดเจน ดังนี้

อาชีพจับปลา ปรากฏในเรื่อง *ปลาบู่ทอง* และ *สุวรรณสาม*

เรื่อง *ปลาบู่ทอง* พ่อแม่ของนางเอี่ยมมีอาชีพจับปลาขายเป็นอาชีพหลักคงจะเห็น ได้จากการ ที่ผู้แต่งบรรยายภาพชีวิตประจำวันของครอบครัวนางเอี่ยมว่า ทุกวันบิดาของนางจะออกเรือ ไปทอด แหหาปลากับนางขนิษฐภรรยาบ่อย

----- ทอดแหไปมา

ทอดมาทอดไป ปลาเล็กปลาใหญ่ ได้มากเหลือตรา
 ทั้งหัวทั้งเมีย มีใจหรรษา ครั้นถึงเวลา กลับมาเรือนตน
 ชวนกันขนปลาขึ้นไป ถึงเคหาใน ก็เช็ดขายในบักคล
 จำหน่ายจ่ายมาเลี้ยงคน ตามยากทุรพน เป็นนิจทุกวันวาร
 (ปลาบู่ทอง. หน้า ๑๒)

ในเรื่อง *สุวรรณสาม* กล่าวถึงหมู่บ้านที่มีอาชีพหาปลาทั้งหมู่บ้าน แสดงให้เห็นว่าจะต้องเป็น ชุมชนที่อยู่ติดกับทะเลหรือแหล่งน้ำขนาดใหญ่ เพราะมีคำกล่าวในเรื่องว่า อยู่ปากน้ำและอาชีพหา ปลาเนื้ดกทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษเป็นอาชีพที่ทำกันทั้งหมู่บ้าน ดังข้อความว่า

อยู่คนปากน้ำ รู้ซังแต่ทำ ปาณาทุกวัน
 เลี้ยงตัวซื้อขาย ด้วยสิ่งอันนั้น สกุนเผาพันธุ์ ทำนี้เองกันมา
 รู้แต่จะสร้าง สุมสอชอลอนาง อวนแหนาๆ

บ้างเที่ยวยิงเนื้อ บ้างเที่ยวหาปลา ทำเป็นอัครา ไม่เว้นสักเรือน

ถ้าใครไม่ไป นายบ้านนั้นไซ้ ว่ากล่าวดักเตือน

ทำมาหากิน พร้อมถิ่นทุกเรือน แต่ละปีละเดือน ปลูกปลาจับขาย

(สุวัณสาม. หน้า ๖)

และยังกล่าวด้วยว่า ในหมู่บ้านนี้ไม่ทำอาชีพอื่นนอกจากการหาเนื้อหาปลา ดังข้อความ

เพื่อนฝูงทั้งนั้น เขาก็ชวนกัน เยาะเย้ยไปยมา

บ้านเรานี้ไทย ไม่ทำไร่นา หาเนื้อหาปลา ได้มาซื้อขาย (สุวัณสาม. หน้า ๘)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านนี้ “ไม่ทำไร่นา” ดังนั้น จากลักษณะอาชีพของบรรพบุรุษนี้ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนทั้งหมู่บ้านกับทูกฤทุมาร เพราะเขารังเกียจอาชีพการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นอย่างยิ่ง และเนื่องจากในหมู่บ้านนี้ไม่ทำไร่นา ซึ่งอาจมาจากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ไม่เอื้ออำนวย ทำให้เขาดูเหมือนเป็นคนเกียจคร้านไม่ยอมทำงาน เพื่อนบ้านต่างนิทาจนกระทั่งพ่อแม่ของเขารู้สึกอับอายมาก ทั้งนี้มาจากการปฏิเสธอาชีพหลักของครอบครัวนั่นเอง

อาชีพทำไร่นา

พบในวรรณคดีเรื่อง พระรถเมรี เจ้าพุกโท และ วันคาร

ในเรื่องพระรถเมรี ในตอนที่กล่าวถึงอาชีพของชาวเมือง ผู้แต่งกล่าวถึงอาชีพของคนแต่ละเชื้อชาติ และกล่าวว่า คนไทยขายข้าว ดังนี้

ไทยตั้งเรือนบ้าน จีนปลูกคูกกวัน ชื่อขายเปิดไถ่

พวกไทยขายข้าว พวกลาวขายไหม พวกแขกตัดไข่ ขายแค่นื้อควาย

(พระรถเมรี. หน้า ๒๔)

ในวรรณคดีเรื่องเดียวกันนี้ ได้กล่าวถึงสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าวด้วยว่า “ฝนตกเป็นมรสุม ข้าวปลาชุกชุม เงินทองกองถ้ำ” (พระรถเมรี. หน้า ๒๔) นอกจากนั้นยังกล่าวถึงเศรษฐกิจพหุภพ บิดาของนางสิบสองว่ามีสินทรัพย์มาก รวมทั้ง “ช้างม้าวัวควาย เงินทองแก้ว

แหวน ยุ่งใส่ข้าวปลา คณาด้วยแสน” (พระรณเมรี. หน้า ๒๔) แสดงว่าอาชีพหลักของชุมชนในวรรณคดีเรื่องนี้คือ การปลูกข้าว

ในเรื่อง *นายคั่น* แสดงให้เห็นอาชีพการทำนา โดยผู้แต่งแสดงวิถีชีวิตของคนที่มีอาชีพทำนาไว้ว่า จะต้องรอฟังพารมชาติ เพราะการทำนาต้องอาศัยฝนจากฤดูมรสุมจึงจะสามารถทำนาได้ ดังนี้

อยู่มาช้านาน ถึงเวลากาล มรสุมไถนา
 สองคนหัวเมีย จึงคิดปรึกษา รุ่งเช้านี้หนา เขาว่าวันดี
 แรกหว่านข้าวปลา ปีนี้แลหนา ไถแต่หัวที่
 ไชยชายนายคั่น พรันในหทัย ผิดแล้วฤดูนี้ มิเคยเลยหนา
 (นายคั่น. หน้า ๑๕)

ในวรรณคดีเรื่องนี้แสดงวิถีชีวิตการทำนาไว้ค่อนข้างละเอียด เช่นการบรรยายวิธีการทำนากว่ากล่าวถึงการไถหัวไถนา และใช้แอกและไถซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญการทำนา และกล่าวถึงวิธีการไถนาด้วย นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นพื้นที่ทำกินของคนในสมัยอดีตว่า มักจะอาศัยการกำหนดอย่างคร่าวๆ ไม่มีโฉนดที่ดินและอยู่ติดกับที่นาของญาติพี่น้อง เป็นการใชีวิตอย่างมีความสัมพันธ์กับญาติพี่น้อง ดังที่นางรั้งโรชีที่นาของคนให้นายคั่นรู้ว่าที่นาของคนมีขอบเขตแค่ไหนว่า “ถึงนางางชี ครองนี้ของเรา ข้างโน้นของป่า ข้างนั้นของน้ำ ข้างหน้าของเขา พันแต่ต้นไม้ ไม่ใช่ของเรา” (นายคั่น. หน้า ๑๖)

เนื่องจากอาชีพทำนา เป็นอาชีพที่มีระยะเวลาการทำงานแน่นอน คือทำในช่วงฤดูมรสุม ดังนั้น เวลาว่างที่เหลือ ชาวนาจึงมักประกอบอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริม เช่น การจักสาน การทอผ้า เช่นในเรื่องนายคั่น ผู้แต่งกล่าวว่า นางรั้งโรชีใช้เวลาว่างจากการทำนาคด้วยการทอผ้าที่ใต้ถุนบ้าน “ยกหูกลงทอ ใต้ถุนเคहन” (นายคั่น. ๑๕)

ในเรื่อง *นายคั่น* กล่าวถึงการใช้เวลาว่างจากการทำนา ไปทำงานอย่างอื่น โดยกลางวัน ทำนา และกลางคืนจักสานกระดิ่งเป็นอาชีพเสริม ดังนี้

อุต่าห์คิดอ่าน กิจการแห่งตน ถึงแม้ว่าจน เห็นมิจนนาน

กลางวันนั้นหนา ทำไรไถนา หากินทุกสถาน
 กลางคืนหยุดพัก ประสมจักสาน ทำกระดิ่งกระบาน การใช้ทุกอัน
 (นายคั่น. หน้า ๓๑)

แสดงให้เห็นว่า คนในชุมชนภาคใต้มีความขยันขันแข็ง ไม่ยอมปล่อยเวลาว่างให้เปล่า
 ประโยชน์

อาชีพหาของป่า

เป็นอาชีพของชาวชุมชนซึ่งน่าจะอยู่ในเขตป่าหรือภูเขา ดังปรากฏในเรื่อง **สีทน่นไชย**
 มารดาของศรีธัญไชย เข้าป่าไปหาของป่า ดังนี้

วันหนึ่งมารดา ภอแมสองรา นึกในใจม้าย
จักไปยไนยป่า หาผักหักไหม วาแกลูกชาย ไหยยูเคหา
 หมิ่งแลน่องไว สายันต์วันบ้าย แมจักกลับมา
 สั่งแล้วแคล้วคลีโดย เขาไปสุป่า ครัดเตเรหาพินผักหักมา
 (สีทน่นไชย. หน้า ๓)

ในป่าจะเป็นคลังอาหารที่ให้ผู้คนในชุมชนเข้าไปหาอาหาร เพราะมักจะมีการกล่าวถึงการ
 เข้าป่าไป “เก็บผักหักพิน” ในป่าใกล้บ้าน ดังเช่น หญิงชราผู้เลี้ยงดูกุมาร ๔ องค์ในเรื่อง **จำปาสีตัน**
 ผู้แต่งกล่าวว่า

ครั้นเจ้าหลับแล้ว ยายเฒ่าคลาดแคล้ว เข้าในรัญวา
 เก็บผักหักพิน แด่ใกล้เคหา ค่ำคล้อยเวลา ยายตาคลาไคล
 พระสุริย์ตกต่ำ เวลาใกล้ค่ำ ย่ำแสงไรไร
 จักจั่นสนั่นร้อง ก้องในพงไพร หาน้ำหาใน พินไฟโภชนา
 (จำปาสีตัน. หน้า ๕๔)

ในสมัยนั้น ป่าอุดมสมบูรณ์มาก ในการบรรยายธรรมชาติของป่าในวรรณคดี ผู้แต่งมักกล่าวถึงผลไม้พื้นเมืองที่มีอยู่จริงในบริเวณภาคใต้หลายเรื่อง ดังเช่น ใน *จำปาสีตัน* บรรยายว่าในป่านั้นมี

ทุเรียนกลางสาด หล่นอยู่ดูกลาด มะหาดมะไฟ
 คัดเค้าสายหยุด พุดซ้อนหงอนไก่ ระกำลำไย เฟืองไฟต่างต่าง
 (จำปาสีตัน. หน้า ๑๕)

ในเรื่อง *สุวรรณสาม* กล่าวถึงนางปาริกาและทูลงทะเลเก็บผลไม้ในป่าเพื่อกินเป็นอาหาร ในตอนที่บวชอยู่ในป่า ผู้แต่งบรรยายให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าดังนี้

ครั้นเข้าก่กลาไคล	ทั้งสองไทไปด้วยกัน
เข้าในหิมวัน	เที่ยวลอดลัดเก็บพญา
ทุกสิ่งเก็บงายค้าย	ทั้งลูกหว้ายแหลลูกหว้า
เต้าแดงแก่งเก็บมา	ทั้งกล้วยอ้อยทุกสิ่งพัน
ผลออกเลลินจี	ลูกสร้อยแหลอินจัน
อีกทั้งเผือกแหลมัน	ทุกสิ่งพันเก็บเอามา
ทุเรียนแหลม้งคูด	ทั้งถ่มุดแหลพุดทรา
สม โสภโลกพวา	ทั้งน้อยหนาแหลลำไย
เก็บได้ใส่กระเช้า	ยามเหน็นเล่าก่กลาไคล
กลับมาแต่ป่าไม้	บัดเดียวใจถึงศาลา

(สุวรรณสาม. หน้า ๒๑)

ในอดีต ป่าเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวมุขชน แม้ว่าถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง การบรรยายชื่อไม้ผลนี้เป็นการแสดงความสามารถของผู้แต่งในการใช้คำ เพราะกล่าวถึงชื่อผลไม้หลายชนิดในคำประพันธ์บทเดียวกันก็ตาม แต่จากการกล่าวถึงชื่อผลไม้หลายชนิดนี้จะเห็นได้ว่า กวีไม่ได้มุ่งบรรยายให้เห็นความสวยงามของป่า แต่แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ในการนำมากินเป็นอาหาร และผลไม้หลายชนิดก็เป็นผลไม้ที่มีอย่างชุกชุมในภาคใต้ เช่น ผลเงาะ ทุเรียน ละมุด น้อยหน่า เป็นต้น ดังนั้น การกล่าวถึงไม้ผลต่างๆ นี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ที่เลี้ยงชีวิตชาวมุขชนภาคใต้มาตั้งแต่อดีตกาล

อาชีพค้าสำเภ

อาชีพค้าสำเภ เป็นอาชีพที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง *วันคร* และ *เจ้าพุดโท* อาชีพค้าสำเภนี้พ่อค้าจะเดินทางเร่ร่อนไปในเมืองต่างๆ เพื่อค้าขายสินค้า ในการเดินทางไปค้าขายต่างเมืองนี้ผู้แต่งให้รายละเอียดของสินค้าที่นำไปขาย และสัญชาติของลูกเรือด้วย

ยังมีเล็ฏอยู่ในภารา	เข้าเปนพ่อค้า
ไปค้าขายทุกบุรี	
จริงจัดแจงสำเภเสฎี	ฟงคนมมี
มาแดงซึ้งเภตรา	
เสงแล้วขนของลงมา	บันทุกนาว่า
หสิ้นค้าก็แดงแคลงไป	
บางหตีหม้าหื้อแลกกลงไซ	โหรงกองไป
ชวนกันทำซ้อนเภตรา	
ไซกทงจิ้นแล้วสามลา	อย่านางเจ้าข้า
ขอไหไปดีหมีไชย	
จริงเคลื่อนนาวาคลาไคล	ชรกัรรชกไป
ขเบ็นจะเคลื่อนนาวา	

(เจ้าพุดโท, หน้า ๕)

การค้าสำเภ จะต้องรอลมมรสุม เพื่อให้ลมพัดใบเรือไปยังเมืองต่างๆ ได้สะดวก ดังนั้นเมื่อถึงหน้ามรสุม นายสำเภาก็จะจัดเตรียมสินค้าที่จะนำไปขาย

กล่าวถึงเสฎี เคยค้าทุกปี เทียวทุกภารา
ถึงหนามอระสม จัดแจงสิ่งค้า อย่าเยียวเภต้า เครื่องที่จะเอาไป

ส่วนเมืองที่นำสินค้าไปขายเป็นเมืองที่อยู่ไม่ห่างกันนัก เพราะนายสำเภใช้เรือใบเดินทางไปเพียง ๓ วันหรือ ๖ วันก็ถึงเมือง

บัดนั้นนายนาวา	สิ้นสินค้าจะใช้ไป
จากคลองออกทะเลใหญ่	ลมส่งท้ายไม่หยุดหย่อน
สามวันเพื่อนประเวศ	ลุถึงเขตพระนคร
ปลงใบทอดสมอก่อน	แล้วจุดประทัดยิงปืนใหญ่
	(วันคาร. หน้า ๖๘)

สินค้าที่นายสำเภานำไปค้าขาย ก็เป็นสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั่นเอง และน่าจะเป็นการขายส่ง กล่าวคือ ผู้ที่มาซื้อสินค้าส่วนใหญ่คือแม่ค้า เพื่อนำสินค้าที่ซื่อนั้น ไปขายต่อเพื่อเอากำไร ดังที่กล่าวไว้ในเรื่อง **เจ้าพุดโท** ดังนี้

บันดาฝูงแม่ค้า	เห่นตำภาษาก็ดีใจ
ตางคนตางลงไป	ขึ้นไปบนเกศร่า
จับคูซื้อเอาของ	ที่ตมตองปราฏณา
คอยตามกันไปมา	ครันชอบค้าขนเอาไป
ฟูกมอันทังแพพัน	เครื่องกินนันทังเครื่องไซ
ทูนเราใจง้ำยหมี	กำลัยไหนักหน้า
	(เจ้าพุดโท. หน้า ๑๑)

ที่กล่าวมาเป็นอาชีพของชุมชนในชนบท ส่วนอาชีพหลักของชุมชนชาวเมืองคือการค้าขาย ดังที่ผู้วิจัยกล่าวไว้แล้วในบทที่ ๓ หัวข้ออาชีพของชาวเมือง จึงจะไม่กล่าวซ้ำอีก

สรุปได้ว่า วรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประเภทนิทานประโลมโลก ได้บันทึกภาพวิถีชีวิตชุมชนในด้านการประกอบอาชีพของชาวชุมชนภาคใต้ในอดีตไว้อย่างชัดเจน ซึ่งอาชีพที่ปรากฏในวรรณคดีนี้ ชาวได้ก็ยังยึดถือเป็นอาชีพเลี้ยงตัวต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน

๒. การกิน

วิถีชีวิตเกี่ยวกับการกินที่ปรากฏในวรรณคดี มีรายละเอียดดังนี้

การกินในชีวิตประจำวัน กล่าวถึงชนิดของอาหารหลายประเภททั้งของคาวและของหวาน ดังเช่นในเรื่อง *วันकर* นางวันเพ็ญเนรมิตอาหารหลายอย่างให้พ่อแม่ของวันकर อาหารที่นางเนรมิตมีดังนี้

ส่วนว่าท่านตาโต	หับเข้าใกล้โตกของคาว
มือร่ำกว่าด้วยข้าว	ชาวแกงหมูคูรักหรือ
เปิบรูกจุกเข้าไป	ได้ตั้งใจไอนั้นปล่อย
บอกลูกว่ามันหอย	จุกเหนียวพลอยตามน้ำแกง
ลูกเห็ดเกล็ดกับเหงือก	เคี้ยวเป็นเปลือกบอมน้ำแข็ง
หมูขั้วอ้วหอยแครง	ไม่แข็งแรงเหมือนทอดมัน

นอกจากของคาวแล้ว ยังนิยมกินของหวานเพื่อล้างปากด้วย ของหวานที่นางวันเพ็ญเนรมิตก็มีหลายอย่างเช่นกัน ดังนี้

ของอื่นหาหมดไม่	เฒ่าขยายถดหาขนม
ขัดสมาธิพุ่งดิ่งกลม	เปิดฝาเซอหีบฝอยทอง
ใส่ปากย่ำกลืนคลก	ได้แรงอรราวเขาถอง
บอกลูกว่าฝอยทอง	แล้วชิมลองลิ้นสองอย่าง
ถอดช่องสองโดยอด	ซดคังวอดฟัดโถผาง
เออ ไอนี้หนมจี๊กวาง	ยกถางซดคดจี๊ฉ่า
เครื่องทิพย์ของคาวหวาน	กินลิ้นชามเต็มขึ้นมา
ฉวยถูกงานสังขยา	จุกขวาซ่ายไม้โอเอ

(วันकर. หน้า ๑๐๓)

ในเรื่อง *วันकर* กล่าวถึงวิธีการปรุงปลาทุเค็ม^{*} ซึ่งเป็นอาหารธรรมดาของชาวบ้าน ซึ่งเป็นอาหารที่นางวันจันทร์เหสีของเจ้าครองนครสั่งให้นางกำนัลปรุงถวาย แสดงให้เห็นว่าอาหารการกินของชาวบ้านและชาวเมืองไม่แตกต่างกันเลย ส่วนวรรณคดีเรื่อง *นายคั่น* กวีก็กล่าวถึงกับข้าว

* โปรดดูข้อความที่วรรณคดีกล่าวไว้ ในบทที่ ๓ หน้าที่ ๖๕ วิธีการปรุงปลาเค็มของนางวันจันทร์

สำคัญ ๒ อย่างที่มักไม่ขาดสำหรับของชาวได้นั้นคือ น้ำซุบ หรือน้ำพริก และแกงซึ่งชาวภาคใต้ถือว่าแกงมีความสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการกินอาหารแต่ละมื้อ จนกล่าวได้ว่าแกงเป็นแม่เรือนทีเดียว (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ๒๕๔๔: ๒๐๑)

เวลาเมื่อกินข้าว	มั่งนั่งเฝ้าอยู่ที่นั่น
เองบอกแก่น้องกัน	น้ำซุบนั่นไม่พอใจ
ได้แต่แกงสักสิ่ง	สิ่งอื่นๆ มิเป็นไร
เมื่ออยู่เรือนเองไซ้	กินอย่างนี้แหละหนาซี
	(วันคาร. หน้า ๗๒)

ในเรื่อง *พระรถเมรี* กล่าวถึงอาหารเช้าของเศรษฐี ๒ สามิภรรยาเศรษฐี ซึ่งจะเห็นได้ว่านิยมกินข้าวแต่เช้า และในสำรับของผู้มีฐานะดีมักมีกับข้าวหลายอย่าง

รุ่งเช้าแสงจ้า	เศรษฐีสองเรา
บัวปากล้างหน้า	แล้วกินอาหาร
อ้อมหน้าสำราญ	เสร็จแล้วมิทาน
	ทาสียกพาน
	เข้าไปในครัว นรี
	(พระรถเมรี. หน้า ๒๕)

แต่ในเวลาตกยากทั้งสองซึ่งเคยได้กิน “เปิดไก่อินพาน” กลับต้อง “ต้มข้าวเปียก (ข้าวต้ม) กิน สองคนตายาย” (พระรถเมรี. หน้า ๒๑๖)

นอกจากการกินประจำวันแล้ว อาหารยังมีความสำคัญที่ใช้สำหรับต้อนรับแขกอีกด้วย ในวรรณคดีกล่าวถึงการใช้อาหารรับแขกที่มาหาเป็นการแสดงไมตรีจิต และแขกที่มาหาที่จะกินอาหารที่เจ้าของบ้านจัดเตรียมไว้ เช่นในวรรณคดีเรื่อง *พระรถเมรี* นางเมรีให้สาวใช้จัดอาหารคาวหวานซึ่งล้วนแต่เป็นของดี ๆ มาต้อนรับพระรถเสน ในสำรับอาหารมีพานหมากซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการมอบไมตรีให้ผู้มาเยือน (ผู้วิจัยจะกล่าวเกี่ยวกับวัฒนธรรมการกินหมาก โดยเฉพาะอีกหัวข้อหนึ่ง)

นางจ้าววายบึ่งสำรับ	พระเจ้ารับพานพระศรี
กรฝ่าเปิดฝ่าซี	ล้วนของดีแต่งเต็มพาน

บัวนโษษฐ์ชำระพระหัตถ์
เจ้าฟ้ารับประทาน

หน่อกษัตริย์เกษมसार
ของควาหวานสำราญใจ
(พระรณเมรี. หน้า ๑๐๓)

ในเรื่อง **มัทรี** ตอนที่พระเวสสันดรพานางมัทรีและชาติกัณหาไปถึงเมืองเจตราช เข้าเมือง
จัดสำรับอาหารมาต้อนรับ

แต่งเครื่องของถวาย ทุกพันธุ์มากมาย ถวายแก่ทรงธรรม์
โภชนาอาหาร พานทองเรื่องฉันทน์ ของเสวยทุกวัน ทุกพันธุ์นานา
(มัทรี. หน้า ๕๕)

และเมื่อพราหมณ์เจตบุตรเข้าใจว่าชูชกเป็นราชทูตมาเชิญพระเวสสันดรกลับเข้าเมือง ก็
ต้อนรับเป็นอย่างดี ทั้งที่ในตอนแรกคิดที่จะฆ่าชูชกเพราะรู้ว่าชูชกจะเข้าไปรบกวนพระเวสสันดร
แต่เมื่อชูชกถวายเจตบุตรเชื่อ ก็จัดอาหารมาต้อนรับ

เจตบุตรนายพราน ชวนกินอาหาร ด้วยกันสองรา
กล่าวเกลี้ยขมปราศรัย ถามไถ่ไปมา พราหมณ์เฒ่าพฤตมา นิทราหลับไหล
ตื่นขึ้นรุ่งเช้า ชวนกันกินข้าว ด้วยนายพรานไพร
(มัทรี. หน้า ๑๐๘)

ในวรรณคดีเรื่องนี้ ยังได้กล่าวถึงอาหารแห่งที่ชูชกจัดเตรียมระหว่างเดินทางไกลด้วยว่า
ประกอบไปด้วย

แต่งสตูแลข้าวตาก	ทำงมากเถิดทรมวย
หนทางระยะไกล	จะพาไปกินกลางป่า
ได้ฟังเฒ่าชูชก	นางแต่งตกรื่องโภชนา
ข้าวตากมากหนักหนา	ทั้งขนมแลของหวาน
ข้าวตากมากหนักหนา	เมื่อจะเข้าไปไพรสาณฑ์
ใช้ให้ไปขทาน	หน่อท่านท้าวทั้งสองศรี
สะตากลใส่สูงให้	นางยื่นให้แก่พราหมณ์จี

ขนมถั่วแป้งจี

หังทองย้อยสร้อยสายไหม

(มัททรี. หน้า ๑๐๕)

นอกจากนี้ยัง ได้กล่าวถึงขนมหวานอีกหลายอย่างที่แม่ค้านำมาขายทหารที่จะตั้งทัพเดินทาง
ไปรับพระเวสตันครกลับเข้าเมือง

-----	หังพิมพ์ถั่วบัวกรอกใส่
ลอคช่องและสาคุ	ตั้งเป็นหมู่เรียงรายไป
ทองย้อยสร้อยสายไสว	หังสายไหมใส่น้ำตาล
ฝักบัวและถั่วแปบ	เห็นเป็นแถบใส่ไส้หวาน
ส้มทับอับน้ำตาล	หวานและลิดคิดอุรา
ขนมชั้นแดงขาวเหลือง	เห็นรุ่งเรืองหวานนักรหนา
ยอดม้วนพวงมาลา	ขนมฟักพร้าวใส่ไส้ใน
ขนมชะลาแล่น	ใครได้กินหวานยาใจ
ลูกโตน โยนเข้าไป	ครั้นถึงละลายหาย
จินอับทับน้ำตาล	กลั่นรสหวานตั้งเรียงราย
แม่ค้าตั้งร้านขาย	แก่พลไกร----- (ชำรุด)
-----	กลั่นหอมชิดคิดอุรา
ขนมชะแงงอน	----- (ชำรุด)
	(มัททรี. ๑๔๘)

วัฒนธรรมการกินหมาก

วัฒนธรรมการกินหมากเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ของผู้คนในแถบเอเชีย พบหลักฐานการใช้หมากจากเอกสารอินเดียโบราณ คือ ในคัมภีร์ Mahavamsa เขียนเป็นภาษาบาลีในปี ๕๐๔ ก่อนคริสต์ศตวรรษ กล่าวถึงเจ้าหญิงองค์หนึ่งเตรียมใบพลูเพื่อถวายเจ้าบ่าวของนาง (จิรวรรณ ตั้งจิตเมธี, ๒๕๓๕: ๗) ในปี ค.ศ. ๑๒๕๘ มาร์โค โปโลนักแสวงโชคชาวยุโรปเป็นคนแรกที่กล่าวถึงการกินหมากพลูจนคิดเป็นนิสัยของชาวเอเชีย และในต้นศตวรรษที่ ๑๖ นักเดินทางเกือบทุกคนที่เข้ามายังเอเชียจะต้องกล่าวถึงการกินหมากหรือเคี้ยวหมากพลูอยู่ด้วยเสมอ (จิรวรรณ ตั้งจิตเมธี, ๒๕๓๕: หน้าเดียวกัน)

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (๒๕๔๔: ๒๑ – ๓๔) ศึกษาวัฒนธรรมการกินหมากในสังคมกลุ่มคนไทและสังคมของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในประเทศแถบเอเชียอาคเนย์หรือตะวันออกเฉียงใต้ พบว่าสังคมเหล่านี้มีการใช้หมากเพื่อสื่อความหมายด้านความสัมพันธ์ไมตรี ๓ ประการ

๑. เพื่อแสดงน้ำใจของเจ้าของบ้าน พบหลักฐานทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และวรรณคดีไทย

๒. เพื่อแสดงความเคารพของเข้าบ้านที่มีต่อแขกนั้น หรือในทางกลับกันเป็นการแสดงความเคารพของแขกที่มีต่อเจ้าของบ้าน เช่น การนำพานหมากมารับแขกโดยฝ่ายเจ้าสาวจัดให้เด็กหญิงยกพานหมากไปต้อนรับเจ้าบ่าวและญาติพี่น้องที่มาในขบวน ทางฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะนำพานหมากที่จัดเตรียมไว้มอบให้แก่พ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาวเพื่อแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ของเจ้าสาว

๓. เพื่อแสดงความรักของหนุ่มสาว ซึ่งพบในหลายประเทศแถบเอเชียอาคเนย์ เช่น พม่า ไทยเด็กในเวียดนามและในวัฒนธรรมชาวมลายูเซีย เป็นต้น

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต ได้ตีความ “สลาเหิน”^{*} ในวรรณคดีเรื่อง*ลิลิตพระลอ* ว่าเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อให้พระลอทรงรู้ว่าพระเพื่อนพระแพงรักพระลอ และขอเชิญให้พระลอเดินทางไปหานาง ทำให้พระลอตัดสินใจพระทัยที่จะเดินทางไปหาเจ้าหญิงทั้งสองเพราะมันพระทัยว่า พระเพื่อนพระแพงมีความปรารถนาในตัวพระลอมาก จากการที่พระองค์ได้รับหมากนี้เอง (รายละเอียด โปรดอ่านจาก ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต *อ่านลิลิตพระลอ ฉบับวิเคราะห์และถอดความ* บทที่ ๓ ความหมายของสลาเหินและไก่อั่วในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ)

ในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ กล่าวถึงการกินหมากไว้มาก แสดงว่า หมากอยู่ในวิถีชีวิตของชาวชุมชนภาคใต้ เพราะนอกจากทั้งหญิงชายจะกินหมากเป็นประจำวัน เช่น ช่วงตื่นนอนตอนเช้าหรือหลังกินข้าวแล้ว หมากยังใช้สื่อความหมายของการต้อนรับ และใช้ในพิธีแต่งงานด้วย

การกินหมากหลังกินข้าว

พระเวสสันดร กัณนางบึงอร มัทรีกัลยา

* สลาเหิน คือหมากที่ปู้เจ้าสมิงพรายส่งลอยฟ้าไปให้แก่พระลอ (สลาแปลว่าหมาก)

ถูกรักสองศรี ชาลิกัณหา เสวยด้วยบิดา เป็นสุขเย็นใจ
 ครั้นสำเร็จแล้ว จึงเรียกเมียแก้ว ออกมาด้วยไว
 จึงยกพานทอง เรืองรองสุกใส ใส่มากพดูไป ถวายแก่ราชา
เสวยหมากพดูปล้น เสนาข้าจันทร์ เข้ามาวันทา
 (มัทรี. หน้า ๕๕)

เสร็จแล้วนางท้อ ทรงเสวยโภชนา อิ่มหน้าสำราญ แล้วเขยพาพาน เสวยหมากพดูยา
 (พระรถเมรี. หน้า ๘๐)

หลังจากกินข้าวเสร็จ ช่วงการกินหมากนี่จะเป็นช่วงของการพูดคุย เป็นการพักผ่อน
 หย่อนใจ ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อพระเวสสันดรเสวยเสร็จ ท้าวเจตราชก็ถวายหมากและเรียกมเหสีและ
 เสนาเข้ามาทำความเคารพและสนทนากัน

การกินหมากในตอนเช้า มีการแสดงให้เห็นว่าการกินหมากเริ่มต้นตั้งแต่ตื่นนอนเลยทีเดียว

รุ่งแจ้งแสงฉาน ทรงธรรม์วันการ ดื่นขึ้นก่อนคน
ล้างหน้ากินหมาก ตามยากตามจน จากหน้าของตน ไปยังหีบใหญ่
 (วันการ. หน้า ๑๐๒)

การใช้หมากแสดงไมตรี เป็นการใช้หมากเพื่อต้อนรับผู้มาเยือนแสดงให้เห็นความเต็มใจ
 ต้อนรับ เมื่อเจ้าของบ้านยื่นหมากให้แขกจะรับเป็นการแสดงให้เห็นว่าเต็มใจที่รับไมตรีของเจ้าของ
 บ้าน

... .. นางจ่าปราศรัย
 กวักมือว่าเจ้า เชิญเข้ามาใน สั้งใกล้พีไต้ เชิญกินหมากพดู
 สิบสองยูพา ได้ยินท้าวจ่า ลีลามาสู่
 นั่งลงขอไหว้ สาวนายนั่งอยู่ พิศพักตร์เป็นครุ หมากพดูส่งมา

นางทั้งสิบสอง รับเอาพานทอง กินหมากพลูยา

แลหน้าเอ็นดู เจ้ารู้อัษณา จะพูดจะจา กิริยาผู้ดี

(พระรตเมรี. หน้า ๖๐)

ในตอนที่พระรตเสนเข้าเมืองดาว์นมาแล้ว นางเมรีให้สาวใช้จัดสำหรับอาหารมาต้อนรับ ซึ่งมีหมากพลูมาถวายด้วย ดังนี้

นางจ่าถวายบั้งสำหรับ	<u>พระเจ้ารับพานพระศรี</u>
กรฝาเปิดฝาชี	ถ้วนของดีแต่งเต็มพาน
บัวนโอบรู้อัษณะพระหัตถ์	หน่อกษัตริย์เกษมसार
เจ้าฟ้ารับประทาน	ของควาหวานสำราญใจ
	(พระรตเมรี. หน้า ๑๐๓)

นายโคบาล ต้อนรับพระรตเสนด้วยการให้หมากพลูต้อนรับ

ชักชวนชาวบ้าน แล้วพากันไป มิชามินาน
ถึงคามสถาน โคบาลปราศรัย หลานมาแต่ไหน โยมิขึ้นมา
เชิญขึ้นมานั่ง ยกเจียนหมากคั่ง เสวยหมากพลูยา
โคบาลถามไป อยู่ไหนหลานอา หลานมาหาข้า รุระโคหรือ
(พระรตเมรี. หน้า ๘๒)

การใช้หมากในพิธีแต่งงาน หมากพลูมีความสำคัญในการประกอบพิธีแต่งงานมาก นับตั้งแต่วันแรกที่มีการทาบทามสู่ขอ ฝ่ายชายจะต้องเตรียมหมากพลูไปมอบให้ฝ่ายเจ้าสาว ดังนี้

ครั้นเมื่อรุ่งเช้า	ยายจิงจรเค้า	<u>จื้อหมากพลูมา</u>
จึงว่ายายอี	แกคินักหนา	เคยพูดเจรจา ปัญญาสิ้นที
...
กล่าวน้กจักช้า	<u>เอาพลูแดงมา</u>	<u>ได้สิบห้ากำ</u>
<u>หมากเจ็ดสิบใบ</u>	<u>ใส่ขันทองคำ</u>	<u>พลูสิบห้ากำ</u>
		ทำแล้ววางพวย

เมื่อไปถึงบ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวก็ต้องรับด้วยหมากพลู แสดงให้เห็นว่าไม่ปฏิเสธไมตรี
ของฝ่ายชาย

ฝ่ายยายทองสา คันแปรแลมา ะรวัวตัวสั้น
เชิญให้ขึ้นนั่ง ยังบนเคหัน ว่าแล้วเท่านั้น คันเข้าห้องใน
ฉวยได้เขียนหมาก สาดขวมาลาด ปลงทันใด
แต่งที่ให้นั่ง แล้วซ้งเข้าไป หยิบครกกระเบื้องใหญ่ กับสากลงมา
เชิญกินเถิดแม่ เจ้าเปลี่ยวเหลียวแล แก่ใช้หางตา
ทำเป็นท่วงที จริตคีนักหนา ค่อยพูดเจรจา อ่อนค้ออ่อนเหนียง
(นายคั่น. หน้า ๒๓)

ในวันแต่งงานหมากเป็นเครื่องประกอบพิธีด้วย ดังเช่นที่นายคั่นต้องซื้อพลูเตรียมไว้สี่ห้า
ร้อย ต้องจัดเขียนหมากและขันหมากเพื่อใช้ประกอบพิธี ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า หมากมีบทบาทต่อวิถี
ชีวิตของชาวมุขชนภาคได้เป็นอย่างมาก

๓. การศึกษาและการถ่ายทอดความรู้

มีการกล่าวถึงการศึกษาและการถ่ายทอดความรู้ในวรรณคดี แสดงให้เห็นว่าการศึกษาใน
สมัยโบราณต้องไปเรียนกับพระในวัด ดังปรากฏในวรรณคดีเรื่อง สีทน่นไชย มารดาของศรีธัญ
ไชยไล่ให้ศรีธัญไชยออกจากบ้าน ศรีธัญไชยจึงไปวัดแล้วบอกกับหลวงตาว่าตนต้องการเรียน
หนังสือ ซึ่งหลวงตาก็รับปากว่าจะสอนหนังสือให้

ไคฟังมารดา ญิกไลนั๊กหนา วาไหมไหญอ
เอาะไปวัดวา หาทารพระครู แลวขึ้นไปสู พครูอาจารย์
กัมเกล้ำกราบกราน วาแมติฉาน อานุญาตไหญมา
อยุควบตาจา คำเขาอัคตรา เล่าเรียนวิชา ตาช่วยสั่งสอน
เมื่อนันขรวัดา ไคฟังวาจา ...หลานวอน
อูไปยเทิงหนา ตาจะช่วยสั่งสอน ญาไคอวอน เล่าเรียนเขียนอาร
(สีทน่นไชย. หน้า ๑๒)

การเรียนหนังสือนี้บางครั้งผู้เรียนจะต้องอยู่ที่วัด เพื่อรับใช้ใกล้ชิดครุอาจารย์ ดังนั้นเด็กที่อยู่ในวัดศึกษาจึงมักจะบวชเป็นเณรเพื่อเล่าเรียน ในวัดที่ศรีธรรมาโศภิตอยู่กล่าวถึงเณรอาศัยอยู่มาก เณรเหล่านี้ต้องทำงานในวัดด้วย เช่น การเก็บหน่อไม้ในป่าเพื่อเป็นอาหาร หรือการมุงหลังคาสำหรับวิชาที่เรียนนั้น กล่าวไว้อย่างละเอียดในเรื่อง **พระรตเมรี** ตอนที่พระรตเรียนวิชากับฤทธิ (ซึ่งพระฤทธิก็เปรียบได้กับพระนั่นเอง) พรรณคดีเรื่องนี้กล่าวถึงการเรียนของกุลบุตรในสมัยนั้นตั้งแต่เริ่มต้น ว่าจะต้องเริ่มเรียนการนับ จากนั้นเริ่มต้นเรียนจริงจึงด้วย นอ โม กอ ช้อ ซึ่งเป็นการสรรเสริญบูชาพระพุทธคุณ แล้วต่อหนังสือไทย และบาลี จนสามารถอ่านเขียนพระไตรปิฎกได้จึงจะถือว่าจบหลักสูตร ดังนี้

อยู่นี้ด้วยพ่อ เล่าเรียนวิชา

อย่าทุกข์เลยพ่อ ด้วยข้อภรรยา เรียนได้วิชา บิดาจะให้ไป
 ยินฤทธิสอน ภูมินรินทร อยู่ด้วยท้าวไท
 เข้าๆ เข้าป่า คำมารุ่งไป ปฏิบัติท้าวไทย เรียนศิลปศาสตร์
 ฤทธิเขียนฉบับ แล้วสอนให้นับ กลับไปกลับมา
 อุตส่าห์นั่งบ่น หลายหนหลายครา พระรตอุตส่าห์ บ่นมาบ่นไป
 นโมกข์ สิทธมอ เอแเอไอไอ
 (นอ โม กอ ช้อ สิทธ ท่อ ทม ออ เอ แอ ไอ ไอ้)
 เขียนจนอ่านจบ ปิฎกกันไตร

และเมื่อเรียนจบหลักสูตรพื้นฐานแล้ว จากนั้นก็จะเริ่มเรียนวิชาดาตาอาคม ซึ่งเป็นวิชาระดับสูงขึ้นไปอีก และในระหว่างศึกษากับพระอาจารย์ก็ต้องปรนนิบัติอาจารย์ไปด้วย ดังนี้

จำไว้แนใน บาลีคาถา คำคินบินคิน
 จำเพาะเพาะเหิน เข้าไปเย็นมา เข้าๆ เข้าป่า หาผลลูกไม้
 มาถวายนาคา เรียนศิลปศาสตร์ ได้จบครบถ้วน
 (พระรตเมรี. หน้า ๑๗๗)

พัทธา สายหู (๒๕๔๐: ๑๒๒) กล่าวถึงการศึกษาในสังคมไทยสมัยโบราณว่า

ครูในสังคมไทยสมัยก่อนคือพระ ซึ่งเป็นผู้อยู่ในศีลธรรมและรู้หนังสือกับ
 คาถาบาลี เวลาพ่อแม่เอาลูกไปให้พระท่านเป็นครูสอนหนังสือนั่น เจตนาที่
 อยากให้ลูกเป็นคนที่มีความรู้ ความเป็นคนดีคือการรู้ศีลรู้ธรรมที่เป็นบรรทัด
 ฐานของสังคม ไม่แต่เพียงบรรพชิต แต่เป็นบรรทัดฐานของสังคมมนุษย์ที่มุ่ง
 สันติสุข ส่วนวิชาความรู้นั้นถึงแม้จะไม่เป็นวิชาชีพทำมาหากินโดยตรง แต่
 ความรู้หนังสือและคาถาอาคมนั้นก็เป็นที่ยกย่องในหมู่ผู้คนของสังคมสมัยนั้น
 ในแง่นี้พระที่เป็นครูก็มีส่วนเป็นตัวแทนของพ่อแม่ ช่วยอบรมบ่มนิสัยสังคมที่
 ดีให้แก่บุคคลเป็นสำคัญว่าการให้ความรู้วิชาชีพ

เนื่องจากการศึกษาสมัยโบราณต้องเรียนกับพระในวัด ดังนั้น ผู้หญิงจึงไม่ค่อยมีโอกาสด
 รับการศึกษานี้เหมือนกับผู้ชาย นอกจากนี้พ่อแม่ก็ไม่นิยมที่จะให้ผู้หญิงเรียนหนังสือ แต่จะให้ลูก
 ผู้หญิงได้เรียนรู้เกี่ยวกับการบ้านการเรือน เพื่อเตรียมตัวเป็นแม่บ้านมากกว่า ในเรื่องพระรตเมรี
 เศรษฐีพาภรรยาไปหาฤๅษีเพื่อขอลูก ฤๅษีคิดว่าเศรษฐีจะมาขอเรียนวิชาจึงแปลกใจว่า เหตุใดจึงพา
 ผู้หญิงมาด้วย แสดงว่า ผู้หญิงคงไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าใดนัก

พระฤๅษีชีป่า ถามมาทันที ว่าประสกับสี กามาแต่ข้างไหน
 ได้ยินคำถาม สองเจ้าเล่าความ ว่ามาถึงไหน ทั้งประสกสีกา
 ฤามาขีดเขียน เล่าเรียนวิชา พาเอาสีกา เข้ามาทำไม
 (พระรตเมรี. หน้า ๒๕)

แม้ผู้หญิงจะ ไม่มีโอกาสได้เล่าเรียนเหมือนผู้ชาย แต่ในวรรณคดีที่นำมาศึกษานี้ ได้แสดงให้เห็น
 เห็นว่า ผู้หญิงก็มีความรู้ถึงขนาดอ่านเขียนหนังสือได้ แสดงว่า จะต้องได้เรียนหนังสือมาแล้ว ดัง
 เช่นนางเมรี สามารถอ่านสารที่นางสนทราเขียนถึงได้ หรือนางปาริกา จากเรื่อง สุวันสาม มีความรู้
 ถึงกับสามารถเขียนหนังสือถึงทูลทศกุนทรว่าคน ไม่ต้องการแต่งงาน และเขียนตอบได้ทันต่อมา
 หลายครั้งดังนี้

คิดแล้วนางปาริกา	<u>ให้หนังสือมา</u>
แก่เจ้าทศกุนทร	
ถ้าว่าพ่อแม่แห่งท่าน	คิดจะแต่งงาน
จะให้มาซื้อข้าหน้า	

ถ้าว่าท่านได้เมตตา	เจ้าอย่าได้มา
ตัวข้าไม่ได้ยินดี	
ถึงว่าข้าเป็นกระสัตร	อันการสิ่งนี้
หมิได้ขอพบเลขหนา	
<u>หนังสือข้าแต่งให้มา</u>	ถ้าเอ็นดูข้า
อย่ามาให้วุ่นวายใจ	

(สุวัณสาม. หน้า ๑๐)

นอกจากนี้ หลานสาวของหลวงตาในเรื่อง *สีทน่นไชย* ก็มีโอกาสดำเข้ามาเรียนหนังสือในวัดด้วย ดังนั้น ผู้หญิงจึงมีโอกาสดำเรียนหนังสือบ้าง มิใช่ว่าจะไม่มีโอกาสไปเสียทีเดียว เพียงแต่อาจจะจำกัดกลุ่มอยู่ในผู้หญิงที่มีตระกูลดี ซึ่งผู้หญิงที่มีโอกาสเล่าเรียนในอดีตก็คงมีไม่มากนัก

เรื่องเกี่ยวกับความรู้อีกประการหนึ่งคือ ความนิยมยกย่องผู้มีความรู้ ดังจะเห็นได้จากสมภารแนะนำให้ศรีธัญไชยไปอยู่ที่บ้านหลวงนาย เพราะจะได้รับความรู้เพิ่มเติม ทั้งนี้หลวงตามีความคิดว่า การอยู่ใกล้คนที่มีความรู้ จะช่วยทำให้ผู้นั้นมีความรู้ตามไปด้วยเช่นกัน และความรู้นั้นเป็นความรู้ที่สามารถใช้ทำงานรับราชการเป็นขุนนางได้ เช่น ความรู้เรื่องกฎหมาย ดังนั้นหลวงตาจึงแนะนำว่าการอยู่ใกล้หลวงนาย (ซึ่งน่าจะเป็นขุนนางสายตุลาการ) ศรีธัญไชยน่าจะได้รับการถ่ายทอดความรู้ไปใช้ในอนาคตได้

ตัวหมิงมันยากกลาติ	อยู่ไปยทีหนี
โหมมิวิตซาสิงโดย	
กฎหมายกูโหมเขาใจ	ถอยความสิงโดย
กูไสยโหมรูปริกสา	
ไปยอยู่กับทานันหนา	เนื้อความอาจยา
ความนางอุทอนนาคอนบาน	
เรคกะทั่งการปรับโหมย	ไปยประจาร
ลวดหนังสือทั้งการรับคำ	
นังฟังมูลนายจะได้อำ	กฎหมายถอยคำ
ภีรุตความข้อต่อพิศปาน	

(สีทน่นไชย. หน้า ๒๑)

๔. การใช้วัตถุในการดำรงชีวิตประจำวัน

ในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก กล่าวถึงวัตถุที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการใช้วัตถุในการดำเนินชีวิต ซึ่งรวมไปถึงลักษณะบ้านเรือน เสื้อผ้าและการแต่งกาย ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

ในวรรณคดีแสดงให้เห็นว่า ชาวชุมชนอาศัยอยู่ในบ้านเรือนที่มีได้ฤกษ์สูง ซึ่งสามารถใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น การทอผ้า ดังนี้

อยู่มาวันนั้น	ไชยชายนายคั้น	อยู่ยังเคหา
ฝ่ายข้างตราครุ	ผู้มีอัชฌา	น้ำท่าครบครัน
เพื่อนยังนอนหลับ	นางจึงสำรับ	ตั้งไว้ที่นั่น
ยกหูกลองทอ	ได้ฤกษ์เคหัน	ครั้นตื่นขึ้นมา
		(นายคั้น. หน้า๑๕)

ในเรื่อง *สีทนนไชย* กล่าวถึงเรือนที่มีได้ฤกษ์ว่า

ตกลงได้ฤกษ์ เราเที่ยวคลานคุณ ไตฤกษ์ชีกลา
 รองไหเสียงแหง สิ้นแรงน้กหน้า หมันใหม่หน้าภา ยักนองสักที
 (สีทนนไชย. หน้า ๓)

ในเรื่องนี้ยังได้กล่าวถึงสภาพของเรือนว่ามีนอกชานไว้ตากอาหาร เพื่อถนอมอาหาร โดยใช้แสงแดดทำให้เก็บอาหารนั้นกินไปได้หลายวัน เช่น การตากข้าว ตากปลาแห้ง เป็นต้น

อยู่วันหนึ่งคิห์ลี	นางนาตเทวี
ตากเขาไวทีเนาะชาน	
ตั้งแกลูกชายโหมนาน	หมิงนังนอกชาน
แลไถยถูจักไปหาปลา	
ตั้งแลลงจากเคหา	เรเที่ยวสอนปลา
ถูกญาอยู่เหข้าเฝ้าไถย	

นั่งอยู่นอกชานันไชย
จีน ไปยกินเขามากมาย

แลดูฝูงไทย

(สีทนันไชย. หน้า ๔)

การจัดวางข้าวของในครัว ในวรรณคดีกล่าวถึง “พรา” หรือ “ปลา” ซึ่งเป็นลักษณะครัวภาคใต้ ปลาเป็นที่วางของซึ่งแขวนหรือคิยขึ้นออกมาจากฝาที่อยู่เหนือเตาไฟในห้องครัวของชาวภาคใต้ มีลักษณะคล้ายหิ้ง เป็นที่สำหรับเก็บถนอมอาหารแห้งและเครื่องปรุงอาหารบางอย่างเพื่อไม่ให้ยับขึ้นกันมดแมลงกัดกิน และช่วยให้คงสภาพอยู่ยาวนาน (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, ๒๕๔๒: ๔๖๗๓)

ในเรื่อง *พระรอมเมรี* กล่าวว่า “ลุกขึ้นจากเตาไฟ ยกหม้อใหญ่ขึ้นบนพรา” (พระรอมเมรี. หน้า ๓๑)

หรือในเรื่องวันคาร กล่าวถึงพราว่า

วันคาร ได้พามา
ยายตาว่าธนู

ไว้บนพรา ไกลรังหนู
มิได้รู้ว่าศรชั้ย
(วันคาร. หน้า ๗๒)

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเครื่องใช้ในครัวอย่างอื่น เช่น การใช้เชิงกรานในการก่อเตาไฟ

โดฟังนายวา หมิโดยูซ่า วิงวางจีนไปย
ยกเอาเชิงกราน ทีเขากไฟย เดมคราภาไปย ลังจากเตา
(สีทนันไชย. หน้า ๒๖)

เชิงกรานเป็นเครื่องปั้นดินเผาพื้นเมืองโบราณที่สืบทอดการใช้งานมาจนถึงปัจจุบัน ในแหล่งโบราณคดีสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ภาคใต้ พบเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นชิ้นส่วนของเชิงกรานแบบโบราณ คือเป็นเชิงกรานขอบกลม คอนในเป็นเคียวหรือปุ่มเล็กๆ สำหรับเป็นที่รองรับก้นภาชนะ เมื่อตั้งบนเชิงกราน โดยมีด้านหนึ่งเป็นช่องว่างสำหรับเป็นช่องใส่ไฟและถ่ายเทอากาศ ใน

ภาคใต้พบที่ชุมชน โบราณสทิงพระ ชุมชน โบราณเหมืองทอง และชุมชน โบราณไชยา (สารานุกรม
วัฒนธรรม, ๒๕๔๒: ๑๑๕๗)

ชาวภาคใต้ยังนิยมใช้เหล็กไฟ ดังจะเห็นได้จากการพบเหล็กไฟติดตัวในเรื่อง *สีทน่นไชย*
ทำให้ศรีธนไชยมีโอกาสดั่งขร้วดาให้ไฟใหม่ในห่อผ้าที่นำติดตัวไป เพราะ ไม่อยากร่วมเดิน
ทางไปด้วยเพราะบ้านที่มานิมนคพระนั้นอยู่ไกล

วันนรไปยงาย ภาระขัดหมีโคย กับทารขร้วดา
เงาจะไปย ต่อภายห่อผ้า เอาเหล็กไฟมา ไซรในผาครอง
ไอยีทน่นไชย เหนแล้วเพื่อนไปย เนิงโวโดยปอง
ญาหลยภูเขา ไฟเผ้าฟ้าครอง อีคขัดขัดของ หมีโคยจะไปย
(สีทน่นไชย. หน้า ๗)

ในเรื่อง *พระรถเมรี* แสดงการใช้เหล็กไฟซึ่งกล่าวว่ามีมาจากประเทศจีน ว่าเริ่มจากการนำปุ๋ย
วางบนหิน แล้วหยิบเหล็กไฟมาตีจนไฟติดปุ๋ย เป็นวิธีการจุดไฟของคนในสมัยโบราณก่อนที่จะมี
ไม้ขีดหรือไฟแช็ก ที่อำนวยความสะดวกให้แก่คนปัจจุบัน ดังนี้

กรกกรีกถ่วงเหล็กไฟ หยิบเอาใบกล้วยพ้งลา เช็ดเกลี้ยงรายเรียงยา
ห่อแล้วคว่ำหาปุ๋ยหิน กลักกลักด้วยไม้ไผ่ หยิบเหล็กไฟล่อของจีน
ปุ๋ยตั้งบนหลังหิน มือดว่าจับเอาเหล็กไฟ ตีฉาดไฟติดปุ๋ย
คว้นขันนุญคูแดงไขว หอยามาจุดไฟ อัดเอาฟีนออกกถุ่มตา
กระบอกย่นบอกไม้ไผ่ หมากรุกใส่ครบปุนยา คำเหล็กเทใส่ฝา
มือแล้วซัดเข้าปากคน

(พระรถเมรี. หน้า ๒๕)

ในด้านเครื่องแต่งตัวและการแต่งกาย ในวรรณคดีมีกล่าวถึงการแต่งกายของชายและของ
หญิงไว้ดังนี้

การแต่งผมของผู้ชายจากเรื่อง *นายคั่น* ในตอนที่นายคั่นกำลังจะเข้าพิธีแต่งงานต้องไปตัด
ผมใหม่ที่วัด และแต่งผมด้วยน้ำมันและรมด้วยเทียน

ข้างไชยชายนายดาบอด	ครั้นแล้วรอดเดินคลาไคล
<u>ไปวัดตัดผมใหม่</u>	<u>น้ำมันใส่อาเทียนรม</u>
<u>ขนเม่นสองสามอัน</u>	<u>หยิบมีคปล้นกันหน้าผม</u>
เอายันต์อันคารม	อมเอาไว้ร้ายคาถา
จี๋ผึ้งเสกสีปาก	แล้วเสกหมากห่อชายผ้า
อ่านเวทพระอาถา	กันตัวไว้ได้เจ็ดที
	(นายคั่น. หน้า ๒๕)

ฝ่ายหญิงก็ไม่น้อยหน้า จัดแต่งทรงผมของตนด้วยการกัน ไรผมเช่นกัน ข้อความที่ยกมาเป็นตอนที่สาวนางในแต่งตัวเพื่อเดินทางออกนอกวังในเรื่อง **พระรถเมรี**

กันไรใส่น้ำมัน	บ้างชนจันทร์ชะ โลมทา
บ้างเอาขมิ้นผง	แกลึงประจงทาพักตรา
นุ่งแดงแสงดอกชะบา	เสนอน้ำหอมแพรลี
แต่งตัวหวีหัวแปร	เดินก้มแลข้างละที
นางในเจ้าเหล่านี้	และดาละทีเป็นเพลง
	(พระรถเมรี. หน้า ๑๕๔)

ในวรรณคดีเรื่องนี้กล่าวถึงเครื่องแต่งกายนางในหลายตอน เช่น

สั่งให้แก้ทาสา	ด้วยคณาหมู่ขันที
นางจ่าแต่งกายี	นางทาสีแต่งกายา
นางจ่ากางร่มดำ	นุ่งการกำแดงชะบา
ซ่อนสีไข่เขียวกา	ชั้นนอกมาหนังไก่อ่อน
นางโขนนุ่งดอกเทียน	ห่มสังเวียนและเจียมงอน
นางจ่านำหน้าจร	หมู่ชาววังตามหลังมา
	(พระรถเมรี. หน้า ๖๐)

ส่วนเครื่องแต่งกายชาวบ้านทั่วไป นิยมใช้ผ้าพาดบ่าทั้งสอง จากข้อความที่ยกมาแสดงให้เห็นการแต่งตัวของผู้ชายชาวบ้านดังนี้

โคบาลใช้ให้ข้า	ตักน้ำมาใส่โอ่งใหญ่
อาบน้ำสี่แห่งโอโคล	ชำระสิ้นมลทินตัว
ผลัดผ้าห่มตาโขน	เกล้าพอกอินปิดปากหัว
หียบเป้งมาทาตัว	หัวเพื่อนใส่น้ำมันงา
หวีห่างขึ้นสาบผม	หียบผ้าห่มขึ้นพาดบ่า
กระจกหียบขมา	ส่องดูหน้าเห็นงามครัน
มงคลของท่านขรวั	เพื่อนโปกหัวคู่นำขัน
แล้วเสกลงเลขยันต์	ตุคประหั้นกันเขาทำ

(พระราชนิพนธ์. หน้า ๘๖)

การแต่งตัวของทหารในงานศพเจ้านาย แต่ละกรมกองจะจัดเสื้อผ้าให้ทหารในสังกัดของตนทุกคน เพื่อเข้าร่วมงานศพเจ้านาย ข้อความในตอนนี้อธิบายถึงพิธีถวายพระเพลิงศพพระรตติหิ

สั่งให้หมุนายสารวัตร	ดูแลตรวจจัด	เสื้อผ้าไปทุกคน
พรุ่งนี้เราจะคล	แห่ศพขุมพล	เข้าสู่เมรุทองผ่องใส
<u>สารวัตรจัดเสื้อแดงใส่</u>	<u>แจกจ่ายกันไป</u>	<u>ครบไปตามรายบัญชี</u>

(พระราชนิพนธ์. หน้า ๒๗๕)

จะเห็นได้ว่า ในวรรณคดีได้ให้ภาพเครื่องแต่งกายของผู้คนในชุมชนไว้มาก ทำให้มองเห็นภาพวิถีชีวิตชุมชนด้านการใช้วัตถุในการดำเนินชีวิตของผู้คน ได้มากพอสมควร

๕. การรักษาโรค

ในวรรณคดีกล่าวถึงการรักษาโรค ซึ่งเป็นการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ยาที่ใช้ในการรักษามีส่วนผสมมาจากสมุนไพรหรือพืช ซึ่งเป็นส่วนผสมที่ได้จากธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากการผสมตัวยารักษาดวงตาของนายคั่น ซึ่งใช้น้ำมะพร้าวไฟผสมสารทองเผา ดวงตาของนายคั่นก็หายเป็นปกติ

นางไปทุกวัดวา	ถามเอยาพระชีคัน
สิ่งใดที่ขัดสน	หามาไว้มิให้ขาด
ถามยานายสุกแก้ว	ชื่อว่าแผ่นดินอากาศ
ตีค่าเฟื่องห้าบาท	เอามาใส่ก็ไม่หาย
ถามยาดาบัวสี	ว่าคุณพี่ฉันขอไว้
เอ็นดูช่วยบอกให้	ปูนเข้าตาเอาอะไรใส่
ทุกซัร่อนไปโยเจ้า	<u>ให้อ่านัมะพร้าวไฟ</u>
<u>สารทองเผาแล้วใส่</u>	สองสามคราถ้าไม่หาย
มันดีสิ้นทีนี้เอง	คำคำถึงทองของผีให้
ทำใส่ถ้าไม่หาย	ตีให้ตายย้ายบัวสี
นางฟังดังได้แก้ว	ก็กลาดแคล้วไปจากที่
ถึงวัดท่านขรัวมี	ขอมะพร้าวไฟรีบไปพลัน

(นายคั่น. หน้า ๔๑)

จากข้อความยังแสดงให้เห็นว่า สถานที่แรกที่นางรั้งโรภรรยานายคั่นไปหายาก็คือที่วัด “นางไปทุกวัดวา ถามเอยาพระชีคัน” แสดงให้เห็นบทบาทของพระในสมัยนั้นว่า นอกจากจะเป็นครูแล้ว ยังมี บทบาทในการรักษาโรคของชาวบ้านอีกด้วย เพราะพระถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้มากที่สุดในชุมชนนั่นเอง

การรักษาโรคบางชนิดก็ไม่จำเป็นต้องใช้ยา ดังเช่น การรักษาอาการเจ็บปวดจากพิษแมลงค่อม ในเรื่อง สีทน่นไชย ศรีธรรณูไชยแก่ถึงพระเจ้าแผ่นดินให้ต่อต่อพระองค์และมหีสีทรงได้รับความเจ็บปวดทรมานมาก แม้จะรักษาด้วยการทายาหลายชนิด (ซึ่งเห็นได้ว่ามาจากธรรมชาติ เช่น จี๊ควาย ปลาแร่) ก็ยังไม่หาย จนกระทั่งมีผู้ทูลแนะนำให้ก่อไฟแล้วขึ้นไปนอนบนแคร่เหนือกองไฟนั้น ไฟก็ได้ถอนพิษทำให้ความเจ็บปวดบรรเทาลง เป็นการรักษาโดยไม่ต้องใช้ยา และเป็นการแสดงให้เห็นความรู้อันภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริง ดังจะยกข้อความมาแสดง

ค่อนรรมเมียรไชย จะโดยสิงโคย ไสยโหยระทา
 ทังลูกทังเมีย เจ็บหนักแลวหน้า ภัยคุณาดา ฟกทุมกลมไปย
 หัวเปนลูกกะโท รองราวมิโจ ไครยรูสิงโคย
 รุแลวยาเนง เรวหามาไวย บางวดตอไซ เขวไสยจีควาย

เอามาปิดใจ ทาตัวทั่วไป หมีโดยเคลือบกลาย
 บางวายุไฟ ปลารวไลยหาย เอาปลามาโดย ถิมทากลาไป
 หมีโดยเบาบาง ย้งรองย้งคราง เกียงทางจะบรรไลย
 เครงครุนววนวาย บางโหยกอไฟ ยกเอาแครงโหยข ดั่งลำบ่อนาร
 ไทกระภูมี ทั้งกระม่เหสี ทั้งถูกทั้งหลาร
จีนนอนบันแครง แลไฟพ้อการ แต่พ้อประหมาร ภูบารก่อท่น
กรันโดยหยางไฟ ก่อโดตั้งใจ โหสูตลับสัน
ความเจบคอยกลาย หายทุกรอนรณ เคปัจกูสัน โหมก่อเปนโดย
 (สีทน่นไชยหน้า๑๖)

นอกจากนี้ มีความเชื่อเกี่ยวกับ โรคภัยและความเจ็บป่วยของคนว่า มาจากผลกรรมที่คนผู้นั้นได้ก่อไว้ ดังนั้นการรักษาโรค ไม่ใช่ผู้ป่วยทุกคนจะหายจากอาการเจ็บป่วยนั้น แต่จะหายหรือไม่ก็อยู่ที่ผลกรรมของผู้นั่นเอง ดังที่ผู้แต่งกล่าวไว้ในเรื่องนายคั้นว่า

โรคาและพยาธิ	เกิดอาพาทสิ่งใดๆ
เพราะเวรกรรมเองไซ้	ยายากนักที่จักหาย
โทษหมอว่าไม่ดี	โทษฤาษีผู้แต่งให้
ฮ้ายเหล่าพวกนี้ไซ้	ใครหมอยาย่าให้ทาน
มันไม่คิดถึงกรรม	ที่ได้ทำแต่ก่อนกาล
กลับโกรธเอาแต่ท่าน	ผู้เจ้ายาว่าไม่ดี
	(นายคั้น. หน้า ๔๒)

ในวรรณคดีกล่าวถึงหมอว่า มีการแบ่งหมอรักษาเฉพาะ โรค ซึ่งหมอแต่ละคนก็มีความชำนาญไปคนละด้าน เห็นได้จากเรื่อง พระรถเมรี ตอนนางสนทราเกล้งทำป่วย พระรถสัทธีจัดหาหมอมาคูอาการของนาง หมอคนใดชำนาญด้านใดก็วินิจฉัยว่า นางป่วยเป็นโรคนั้น และมีวิธีรักษาที่แตกต่างกันไป ดังนี้

เห็นหมอมาตรัสถามไถ่ ใช้นางเป็นอย่างไร คัวเข้าใจเคยรักษา
 หมอยาทูลว่าไซ้ โรคในกายคือโรคา หมอฝึกราบทูลว่า เพทยาไซ้อื่นไกล

หมอลือคทูลว่าเลือด
หมอลมบังคมทัย

ให้คีเคียดข้างภายใน
ทูลว่าลมสืบหกประการ
(พระรตเมรี. หน้า ๕๓)

ข้อความต่อไปนี้แสดงวิธีการรักษาที่แตกต่างกันของหมอแต่ละคนซึ่งมีความชำนาญกันคนละด้านดังนี้

หมอยาก็วางยา	นางสนทราชื่นจิตใจ
ยกพระหัตถ์เที่ยวปิดไขว	หยิบจอกได้ฟัดกระจาย
หมอเพททำฝ้ายเพท	อ่านพระเวทยาเพทคลาย
พามากราบทูลถวาย	โกรธวุ่นวายมิให้ทา
หมอลมเขี้ยวyalม	เข้าบวมขมน้ำมันงา
ส่งให้นางไมทา	หมอที่มากลับออกไป
หมอนวดเข้าบิบนเส้น	ต้องกล้าเล่นเพื่อนดีใจ
เส้นสายข้างภายใน	ยังปกติไม่เดินตั้ง

(พระรตเมรี. หน้า ๕๓)

แสดงให้เห็นว่า มีการแบ่งประเภทของหมอไว้อย่างชัดเจน สุดแต่ว่าอาการของโรคจะเป็นเช่นใด ก็ต้องเลือกหมอรักษาอาการให้ถูก นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติว่ามีอิทธิพลต่อความเจ็บป่วยของคน ดังเช่นที่ได้กล่าวมาแล้วถึงความเชื่อเรื่องกรรมที่มีผลต่ออาการเจ็บป่วย หรือความเชื่อเรื่องผีว่า โรคบางชนิดเกิดจากการกระทำของผี จึงต้องใช้ “หมอเพท” หรือหมอที่มีวิชาอาคมมาปิดเป่า เพื่อให้หายจากอาการที่เกิดจากการกระทำของผีหรือการถูกอาถรรพณ์เวทย์มนตร์

๖. พิธีกรรม

พิธีกรรมของชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกนี้เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนตั้งแต่เกิดจนตาย ได้แก่ พิธีทำขวัญเด็ก พิธีแต่งงาน พิธีทำบุญ พิธีจัดงานศพ พิธีกรรมเหล่านี้ปรากฏในวรรณคดีค่อนข้างละเอียด แสดงว่าผู้แต่งมีความรู้เป็น

อย่างใดในเรื่องการทำพิธีต่าง ๆ จึงสามารถถ่ายทอดขั้นตอนการทำพิธีได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจะกล่าวถึงพิธีที่ปรากฏในวรรณคดีตามลำดับดังนี้

พิธีทำขวัญ

มนุษย์มีความเชื่อเรื่องขวัญมาตั้งแต่สมัยโบราณ และถือว่าขวัญมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ หากมนุษย์ปราศจากขวัญหรือขวัญหนีไปจากตัว จะทำให้ปราศจากความสุข

เสฐียร โกเศศ (๒๕๐๗: ๑) กล่าวถึงขวัญว่า

มนุษย์มีความเชื่ออยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งสืบมาแต่โบราณมนานไกลว่า คนที่เกิดมาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ไม่ว่าเป็นหญิงหรือชาย ย่อมมีอะไรอยู่อย่างหนึ่งสิงอยู่ภายในร่างกายมาแต่กำเนิด สิ่งที่ว่านี้ ถ้ายังอยู่กับเนื้อตัวของผู้ใด ผู้นั้นก็จะมีความสุขความสบายไม่ป่วยไข้ได้ทุกข์ ถ้าสิ่งนั้นหนีหายไปจากตัว ก็จะทำให้ผู้นั้นเป็น ไข้ได้ทุกข์ และอาจถึงแก่ความตายได้ ถ้าสิ่งนั้นไม่กลับคืนมาอยู่ในร่างกาย สิ่งนี้ที่กล่าวนี้ภาษาไทยเรียก “ขวัญ”

วรรณคดีหลายเรื่อง เช่น พระราเมศวร นายคั่น มนต์รี ภายหง ฯลฯ กล่าวถึงพิธีทำขวัญอย่างละเอียด มีทั้งการทำขวัญเด็กและการทำขวัญผู้ใหญ่ การทำขวัญเด็ก จะทำเมื่อเด็กเกิดได้ไม่นาน และในพิธีก็จะมีการตั้งชื่อเด็กด้วย เช่นเรื่อง นายคั่น กล่าวถึงการทำขวัญลูกนายคั่น หรือในเรื่อง พระราเมศวร มีการกล่าวถึงพิธีทำขวัญหลายครั้งและละเอียด เช่น การทำขวัญนางเมรี ซึ่งคนธรรมดาได้ไปลักมาในขณะที่นางเพิ่งคลอด การทำขวัญครั้งนี้นางสนทราได้ตั้งชื่อนางเมรีใหม่ว่า นางกัณฑ์ เพื่อให้เหมาะสมกับวงศ์กัณฑ์ การทำขวัญเด็กอาจจะทำเพื่อเป็นการรับขวัญเนื่องจากเด็กผู้นั้นได้ประสบกับเรื่องที่ไม่ดีมา ก็จำเป็นต้องเรียกขวัญให้กลับคืนสู่ร่างกาย เช่น พระเจ้าศัณชัยทำขวัญให้แก่ชาลิกัณหา หลังจากทั้งสองกุมารต้องติดตามบิดามารดาออกไปในป่า และยังถูกชุกเข็มนคืออย่างโหดร้าย

ส่วนการทำขวัญผู้ใหญ่นั้นก็ทำเมื่อบุคคลนั้นได้ประสบกับความทุกข์ยากหรือเรื่องเลวร้ายมา การทำขวัญก็เป็นการปลอบประโลมเพื่อให้ลืมเรื่องราวไม่ดีต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ในเรื่อง พระราเมศวร พระเจ้ารถสิทธิ์จัดงานรับขวัญนางสิบสองหลังจากเรื่องเลวร้ายคลี่คลายแล้ว กล่าวคือ

นางสนทราตาย และพระรตเสนนำดวงตามาใส่ให้ตั้งเดิม หรืออาจเป็นการจัดพิธีทำขวัญเพื่อต้อนรับผู้มาใหม่ เช่น นางเมรีจัดพิธีรับขวัญให้แก่พระรตเสน เมื่อครั้งที่พระรตเสนมาถึงเมืองดาวนเป็นต้น

ผู้วิจัยขอยกข้อความเกี่ยวกับการทำขวัญที่กล่าวไว้ในวรรณคดีมาพอสังเขปดังนี้

การทำขวัญเมื่อเด็กเกิด จากวรรณคดีเรื่อง *นายคั่น* ทำขวัญลูกชายเมื่อแรกเกิด การทำขวัญนี้จะทำหลังจากเด็กเกิดมาแล้วหลายวัน และจะตั้งชื่อให้แก่ในวันทำขวัญนี้เอง

ส่วนนางริงโร เจ้าทรงครรภาไว เพื่อนถนอมรักษา
 ครั้นถ้วนทศมาส หวันหวาดวิญญา นางเจ็บครรภา ประสูติทรมวย
 เป็นชายล้ำเลิศ งามยิ่งประเสริฐ คือทองหล่อใหม่
 ฝ่ายญาติกา ต่างมาดีใจ หมคมลทินใน กามัศจรรย์
 นายคั่นคนรู้ เขียนยันต์ปากประตุ กันเพทมายา
 ต่างคนคลาไคล กลับไปเคหา อยู่หลายวันมา ลูกยาเติบโตใหญ่
 ครั้นถึงวันดี มาพร้อมอឹងมี น้อยพี่น้องไร
 ฝ่ายข้างนายคั่น มาพลันด้วยไว จึงทำขวัญไทย ลูกรักเสนาหา
 จึงให้นามกร ชื่อเจ้าบังอร ทองดั่งงูงา
 ต่างมาให้พร รีบจรโคลคลา ทองดั่งลูกยา ค่อยมาทรงไว
 (นายคั่น. หน้า ๔๕)

ในเรื่อง *มัทรี* ผู้แต่งแสดงขั้นตอนการทำขวัญชาติและกัณฑ์ เริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ และตกแต่งบายสีเจ็ดชั้น ด้วยข้าวปลาอาหารและของมีค่า

บัดนั้นจอมไคร ท้าวศรีศัญชัย ครัสสั่งโดยปอง
 แม่ครัวพิเศษ นอกในทั้งผอง ให้เร่งแต่งของ ทุกพันธุ์นานา
 เครื่องสำหรับบายศรี หลายหลากมากมี กลิ่นรสโอชา
 ประดับจานทอง เรืองรองรจนา เจ็ดชั้นโสภา รุ่งเรืองสุกใส
 ทั้งสองสำหรับ ให้เร่งประดับ แต่งมาจงไว
 พิเศษทั้งหลาย ฝ่ายนอกฝ่ายใน ยกมาพันใด ตั้งห้องพระโรงคัล

... 	
พรมเจียมข้อมปูลาด	ทั้งเสื่อเสาดผ้าภูษา
รูปเทียนชวลา	ข้อมแต่งท่าขวัญทั้งสอง
ดอกไม้ทั้งแป้งลบ	ฟุ้งคลบเหนือพานทอง
การมีหอมขจร	จัดอบรมบูชาขวัญ
	(มัทรี. หน้า ๑๔๑)

เมื่อจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ทำขวัญเสร็จแล้ว เมื่อได้ฤกษ์ที่กำหนดไว้ก็จะเริ่มพิธีทำขวัญ พราหมณ์โหราเป็นผู้ประกอบพิธีทำขวัญนี้

ยกบายศรีทอง	ออกมาทั้งสอง	เรียบเรียงเคียงกัน
หาพราหมณ์โหรา	เข้ามาด้วยกัน	จึงให้เชิญขวัญ
		หลานรักจักรี
	ให้ถันห้องชัย	สะเทือนหวาดไหว
		ถ้วนถึงสามที
โหราให้ฤกษ์	ให้เบิกบายศรี	เทียนจุดอัคคี
		รุ่งเรืองสุกใส
	โหราเชิญขวัญ	ทั้งสองนักรรรม์
		หลานรักสายใจ
แหวนทองแหวนแก้ว	พรายแพรวแวไว	จุดเทียนเวียนไป
		รอบเจ้าสองศรี
		(มัทรี. หน้า ๑๔๓)

จากนั้นเป็นบทอัญเชิญขวัญ ผู้แต่งใช้กาพย์ยานี ๒๑ บทในบทเชิญขวัญนี้ ดังจะยกมาพอเป็นตัวอย่างดังนี้

อัญเชิญพระขวัญเอย	อย่าอยู่ช้าเลยในคงพงพี
มาชมกรุงบุรี	ปราสาททองเรืองฉาย
อย่าหลงไหลในคงชฎ	ชมฝูงสัตว์มากเหลือหลาย
มฤคราษผาคผันผาย	อยู่ในพระหิมพานต์
อัญเชิญพระขวัญเอย	อย่าอยู่เลยในไพโรสาท์
เข้ามาชมกุมาร	พระชาติศรีสุริวงศ์
อย่าอยู่ห้วยเหวผา	ท่าธาราในกลางคง
ขวัญเจ้าอย่าไหลหลง	อยู่ปลายไม้ได้พุกษา
ชูชกมันตรัน	ยอดนักรรรม์ทั้งสองรา

ชาติแก้วกันหา	ขวัญพั่งงาหนีไปไกล
ไปอยู่ในคองคอน	เร่เที่ยวช่อนในกลางป่า
เชิญมาเถิดพ่อมา	ขวัญเจ้าฟ้าอย่าหลงไหล
อัญเชิญพระขวัญเอย	อย่าอยู่เลยกลางพงไพร
เข้ามาจงเร็วไว	ชมคลังเงินแลคลังทอง
	(มัทรี. หน้า ๑๔๓)

เมื่อทำพิธีทางพราหมณ์เสร็จ ผู้ใหญ่ก็จะเข้ามาให้พระเด็กเพื่อรับขวัญดังนี้

นางเฒ่าแลนางแก่	หนุ่มชาวชะเม่้มากายกอง
เขาเอาแพรลายทอง	มารับรองขวัญพระหลาน
จึงเชิญยอดนักธรรม	เสวยข้าวขวัญมิทันนาน
หยิบเอาเครื่องอาหาร	อันตระการยอดบายศรี
พวงแก้วเอามากรอง	ทั้งพวงทองแก้วมณี
สวมคอเจ้าสองศรี	พระชาติแก้วกันหา
	(มัทรี. หน้า ๑๔๕)

เรื่อง **อัมพาสีตัน** ท้าวหนนทราชทำขวัญนางสุวรรณธิดา ตอนที่พาเข้าเมืองเพื่อมาเป็นมเหสีอีกองค์หนึ่ง ขอยกคำอัญเชิญขวัญที่แสดงเนื้อหาที่สัมพันธ์บุคคลที่ได้รับขวัญ เนื่องจากนางมาจากป่า ดังนั้น บทเชิญขวัญจึงกล่าวไว้ในทำนองว่า ให้ขวัญของนางสุวรรณธิดาเข้ามาอยู่ในเมืองที่สวยงาม อย่าเร่ร่อนอยู่ในป่า ดังนี้

อัญเชิญขวัญนางนาค	ยาประพาสในหิมวัน
หลงล้าอย่าเที่ยวสวรรค	เร่งมาพลันเถิดขวัญเอย
อัญเชิญขวัญนางทรมเปลิ้ว	อย่าเร่เที่ยวในไพรเลย
เร่งมาเถิดขวัญเอย	มาชมเขยนางทาสา
กองแก้วแลกองทอง	มีกำยกองอยู่นานา
เรียงเรียบเทียบไว้ถ้า	เร่งเร่งมาเถิดบังอร
มาชมแพรผืนผ้า	มีนานามากสลอน
เกลื่อนกลาดคายนคอน	ขวัญบังอรเร่งเร็วมา

ขวัญเจ้าอย่าไหลหลง
 ตกใจเป็นนักหนา
 ขวัญเจ้าอย่าเร่งล้ำ
 เร่งมาตรงสากล

อยู่ในคงหิมวา
 ครุฑราชผาดกินผล
 อยู่คงคาทะเลวน
 ขวัญนิฤมถเร่งเร็วมา
 (จำปาสี่คั่น. หน้า ๑๖)

พิธีแต่งงาน

ผู้แต่งเรื่อง *นายคั่น* กล่าวถึงพิธีแต่งงานของนายคั่นและนางรุ่งโรอย่างละเอียดตั้งแต่ นายคั่นเริ่มให้แม่สื่อไปทาบทามหรือเรียกว่าไป “แยบ” เพื่อดูท่าทีของฝ่ายหญิง การตกลงเรื่องสินสอด การจัดเตรียมงาน วันพิธี การส่งตัวเข้าหอ กล่าวได้ว่า วรรณคดีเรื่องนี้ได้บันทึกพิธีแต่งงานของคนในสมัยโบราณตั้งแต่ต้นจนเสร็จพิธีอย่างละเอียด

เริ่มจากพิธีผู้ขอที่จะต้องมีแม่สื่อเป็นเจ้าแม่ไปทาบทามก่อน มารดาของนายคั่นได้ติดต่อให้ยายอีไปพูดเจรจา โดยจัดเตรียมหมากพลูไปมอบให้ฝ่ายหญิง

ครั้นเมื่อรุ่งเช้า ยายจิงจรเต้า ชื้อหมากพลูมา
 จึงว่ายายอี แกดนักหนา เคยพูดเจรจา ปัญญาสั้นที
 ดูชั้นวันคืน ตำราดาชั้น แกทหายว่าดี
 สุกรเก้าค่านั้น ขยันสั้นที จึงว่ายายอี สักทีแม่คุณ
 ปลุกโพธิ์ปลุกไทร บาสีวินัย ท่านว่าได้นุญ
 สองคนเจ้าเป็ลี่ยว ทีเด็ยวแม่คุณ ได้เหมือนปองบุญ ไม่ลื้มคุณเลย
 ยายอีคนขยัน ครั้นได้ฟังพลัน ทำพูดเปรยๆ
 อันการเท่านี้ พี่อย่าทุกข์เลย นับสิบแล้วแหวย ยังไม่คืนคำ
 กล่าวนักจักช้า เอาพลูแดงมา ได้สิบห้ากำ
 หมากเจ็ดสิบใบ ใส่ขันทองคำ พลูสิบห้ากำ ทำแล้ววางพวย
 เจ้าเป็ลี่ยวไปกัน อ้อร้ออ้อตัน ฉวยขันไปด้วย
 ห่มสินวลซาด นาดแขนรอยๆ เดินพลาางวางพวย ไปตามมรรคา
 (นายคั่น. หน้า ๒๒)

จากการบรรยาย ลักษณะของแม่สื่อ ทำให้มองเห็นบุคลิกลักษณะของแม่สื่อว่า ต้องเป็นคน รู้จักการเจรจา มีจริตจก้าน เช่น “ยายอีได้ฟัง กรีดกรายปลายมือ ทำตัวอ่อนแอ้น นาคแขนซื่อๆ คงได้หารือ ทำกระฮือกระแอมพลัน” (หน้า ๒๒)

วรรณคดีเรื่องนี้แสดงให้เห็นการทาบทามคู่ของสาว เช่น วิธีการเจรจา ที่จะต้องอาศัยวาท ศิลป์ในการ โน้มน้าวใจให้พ่อแม่ของฝ่ายหญิงตกลงยกลูกสาวให้กับชายหนุ่ม เช่น การบอกคุณสมบัติของฝ่ายชายว่า

เขาไม่ใช่คนชั่ว	หลานเจ้าขรัวคนนับถือ
บ้านนอกออกถือชื่อ	โคกระบือมีครำครัน
กันขาและยาฝิ่น	ไม่ได้กินทุกสิ่งอัน
หมากรุกสะกานัน	เบียดและปอไม่พอใจ
ข้านี้มิแก่ลึงขอ	ครันพูดก็จะเข้าไป
แม่ข้าว่ากระไร	พุดมาค้าข้าขอฟัง (หน้า ๒๓)

ลักษณะการรับรองคุณสมบัติเจ้าบ่าวของแม่สื่อนี้ คล้ายกับที่กล่าวไว้ในวรรณคดีเสภาเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ตอนนางทองประศรีพาแม่สื่อ ไปสู่นางพิมพิลาไลยให้พลายแก้ว ดังนี้

ครานั้นตาสนกับตาเสา	อีกทั้งยายเฒ่าและยายมิ่ง
ว่านานไปท่านจะได้ฟังฟัง	ลูกทองประศรีดียิ่งนะคนนี่
ว่าอนสอนง่ายชายฉลาด	ทั้งรูปทรงก็สะอาดสำอางศรี
รุ่นหนุ่มจ้อยเรียบร้อยดี	ความซื่อก็ไม่มีสักสิ่งอัน
เมื่อเป็นเณรก็เทศน์มัทรีได้	เพราะเจาะจับใจดิชยัน
เมื่อปีกลายคุณยายเป็นเจ้ากัณฑ์	วันนั้นเจ้าพิมพิงยังชอบใจ
	(ขุนช้างขุนแผน. หน้า ๑๕๘)

เมื่อทาบทามรู้ว่าฝ่ายหญิงไม่ปฏิเสธ แม่สื่อก็จะ ไปแจ้งให้ทางฝ่ายชายหาฤกษ์แต่งงาน และ จัดเตรียมพิธีการ จากนั้นแม่สื่อก็จะ ไปพบกับผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงอีกครั้งเพื่อคุยเรื่องฤกษ์ยาม และการจัดการงาน นอกจากนั้นยังต้อง “พยากรณ์” ด้วยว่าบ่าวสาวทั้งสองจะอยู่ด้วยกันได้หรือไม่

ขยายจึงเฉลยไข ข้ามมาถามไถ่ วันยามเดือนปี
 ชั้นหมากนั้นหนา จะให้มาสักกี่ที หรืออย่าเซ่เซี มาทีเดียวกัน
 ทั้งบุญนางทาง สองหนสามอย่าง ถ้าปากกาเย็น
 ตามน้ำใจน้อง ประองคองหากัน จะให้สั้นก็สั้น จะให้ยาวก็ยาว
 ทองสาวาทิ น้องคิดเช่นนี้ มิให้ฉูฉาว
 โจอแจโจกจน คนหนคนคราว อย่าให้ยี่ดียว มาคราวเดียวกัน
 บุญทลายล่อง ครั้นว่าถูกต้อง สมพงศ์ลักษณะจันทร์
 คราวเดียวเกิดเข้า มาพร้อมมูลกัน น้องอยู่ทุกวัน ดินมีอันเดียว
 หลายหนหลายตา ข้าไม่มีข้า จะช่วยเดินเที่ยว
 สองตาสามตา ยกมาคราวเดียว ทุกวันนี้เปลี่ยว บ่าวไพร่ไม่มี
 สิ่งหนึ่งสิ่งใด รู่อยู่แก่ใจ ในอกของพี่
 อย่าให้โจกแจก โหยกเหยกหลายที ข้อการอะไรมี ตีงูให้กา (หน้า ๒๖)

ความเชื่อเรื่อง “บุญทลาย” หรือคำพยากรณ์นี้น่าจะเป็นที่ยึดถือกันมากในการจัดพิธีแต่งงาน
 ถ้าผลออกมาว่าคู่บ่าวสาวชะตาไม่สมพงศ์กัน ชายหญิงคู่นั้นก็จะไม่ได้แต่งงานกัน ดังนั้น นายคั่นจึง
 ไม่ยอมไปเสี่ยง “บุญทลาย” เพราะกลัวว่าผลออกมาแล้วจะทำให้ตนไม่ได้แต่งงาน

นายคั่นครั้นได้ฟัง	เพื่อนนั้นนั่งยิ้มสบาย
แขกเทศจีนทั้งหลาย	ไม่บุญทลายกันสักที
รักกันให้อยู่กัน	อย่าชี้คร้านมันว่าดี
มารดาอย่าเซ่เซี	ไปบุญทลายให้ใฝ่ใจ
บุญทลายถ้าไม่ต้อง	ไม่ได้ครองน้องจริงไร
มารดาอย่าสงสัย	ว่าจะอยู่ไปไม่เป็นคน
	(นายคั่น. หน้า ๒๖)

การเตรียมงานแต่งงานในเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า การแต่งงานเป็นพิธีสำคัญที่ต้องเตรียม
 การให้ยิ่งใหญ่ เห็นได้จากการเตรียมข้าวของทั้งของกินของใช้จำนวนมาก ดังนี้

ไม่ให้ไปบุญทลาย	สามวันตายช่างหัวหมัน
พรุ่งนี้ให้นายจันทร์	กับนายชื่น ไปจั้นเรือ

ซื้อพลูสี่ห้าร้อย
 ดิปลีลูกมะเขือ
 แล้วใช้ให้นายคาร
 พระเนียงใหญ่ใส่ให้เต็ม
 แล้วว่านายบัวศรี
 ลงไปหัวตะพาน
 นางปลูกให้ไปด้วย
 กุ้งแห้งซื้อสามัง
 ไปพบเรือชานอก
 เองจงซื้อเอามา
 พี่น้องทั้งซ้ายขวา
 พร้อมพร้อมกันทั้งบ้าน
 เพราะว่านายตาบอด
 เงินทองพอหยิบได้
 เพื่อนบ่าวราวสามสิบ
 แบ่งปันให้กันไป
 ซื้อหมูซื้อไข่เป็ด
 ผู้ชายทั้งฝ่ายหญิง

การเตรียมเครื่องใช้

ถ้าคับตรับเตรียมการ
 มุ่งมานเพดานผ้า

ทั้งกล้วยอ้อยสักลำเรือ
 ลำเรือใหญ่ใส่ให้เต็ม
 ซื่อน้ำหวานโรนนายเหล็ม
 คำนาน้อยค้อยคิค้ออัน
 พรั่งเข้านี้สักทีหลาน
 ซื้อเหล้ามาสี่ห้าถัง
 ช่วยซื้อเคยสักสิบซัง
 โคนทุ้งเห็นซื้อมา
 ถ้าเขาบอกขายพุงปลา
 สี่ห้าหม้อให้พอการ
 วานเขามาค้าข้าวสาร
 มาช่วยกันทั้งหญิงชาย
 ทอดประ โยชนไว้มากมาย
 ฝ่ายมดหมอเพื่อนเข้าใจ
 บ้างช่วยหยิบการวุ่นไขว่
 ช่วยกันบ้างข้างผู้หญิง
 ทำแล้วเสร็จเป็นทุกสิ่ง
 จึงนัดกันในวันศุกร์
 (นายคั่น. หน้า ๒๗ - ๒๘)

เครื่องบริขารมีนาๆ
 มาปลูกดถั่วสวนสาตขาว
 (นายคั่น. หน้า ๒๘)

เมื่อถึงวันที่กำหนดไว้ตามฤกษ์ยาม ฝ่ายชายก็จะยกขันหมากแห่มาบ้านเจ้าสาว ดังปรากฏ
 ภาพขบวนแห่ขันหมากในวันงานดังนี้

ขันหมากของทั้งหลาย จัดแจงไว้ให้พร้อมมือ

ที่จักให้คนถือ	สิ่งใคนั้นจักส่งมา
นายไชยอยู่ในเมือง	ให้ถือเครื่องแกกลัมสุรา
นายรอดบ้านชายท่า	ถือพานผ้ากับเทียนแพ
นายขวานบ้านหัวอิฐ	มีความคิดเป็นมีแก่
ผิดชอบช่วยดูแล	กับนายวัดคนแนบเนียน
ยัง <u>ขันหมาก</u> หัวนั้น	ให้นายขวัญบ้านสะเดียน
จักไว้อย่าให้เพี้ยน	ยังแต่เขียนหมากเจ้าบ่าว
ครั้งจะพรรณนานัก	เห็นว่าจักจะยึดยาว
ยังเขียนหมากเจ้าบ่าว	ให้นายมากวัดสระเรียง
นายล่องเป็นมีแก่	ตรวจตราแต่ให้พร้อมเพรียง
เวลามาใกล้เที่ยง	ถึงฤกษ์พாயมนาที
วัดได้ห้าชั้นฉาย	อาจารย์ท้าวฤกษ์ดี
ตั้งโห่ขึ้นสามที	ออกจากที่ถิลามา

(นายคั้น. หน้า ๒๘)

ขันหมากที่ใช้ในพิธีแต่งงานมีหลายอย่าง ได้แก่ ขันหมากแขบ เป็นการจัดขันหมากเพื่อไป ทาบทามฝ่ายหญิง ดังเช่นที่ย้ายอิจัด ไปเมื่อครั้งที่ไปทาบทาม และหากฝ่ายหญิงไม่ปฏิเสธ ก็จะจัด ขันหมากขอ เพื่อเจรจาตกลงแน่นอนกำหนดของหมั้นและวันแต่ง จากนั้นจะเป็นขันหมากไหว้ ซึ่ง เป็นการจัดขันหมากในวันทำพิธีแต่งงาน (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ๒๕๔๔: หน้า ๑๔๒) จากข้อความ ข้างต้น กล่าวถึง “ขันหมากหัว” ซึ่งเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในขันหมากไหว้ที่ฝ่ายชายจัด เตรียมมา

การส่งตัวเข้าหอ ตามประเพณีปฏิบัติ ฝ่ายชายจะต้องสวมมงคลรักษาพรหมจรรย์ไว้ให้ได้ ๓ คืน จึงจะถือว่าเป็นสิริมงคล ซึ่งนายคั้นก็ได้ปฏิบัติตามประเพณีนี้อย่างเคร่งครัด

ครั้นแล้วเอนร่างกาย	ลงบ่าหน้าไปบูรพา
เอากรข้างเบื้องขวา	คือบิคารองเกษิ
กาวนาไตรสรณาคม	ดับอารมณ์ปลงอินทรีย์
ถึงแม้ว่าตาดิ	เลือกผู้รู้จักเข้าใจ
ถือได้สามราตรี	มิถูกต้องน้องรังไร

(นายคั้น. หน้า ๓๓)

การแต่งงานนี้ ฝ่ายชายจะย้ายเข้าไปอยู่ที่บ้านฝ่ายหญิง ดังนั้นจะต้องมีการเซ่นไหว้ศิวบรรพบุรุษเพื่อให้รับรู้ว่ามีสมาชิกใหม่คือลูกเขยเพิ่มเข้ามาอยู่ในบ้าน ดังนี้

แต่งของทั้งหลาย ไหว้ศิวตายาย ด้วยปล้นทันใด
ช่วยรักษาลูก เขยมาใหม่ๆ ตายายข้างไฟ เอาใจเอ็นดู
(นายคั่น. หน้า ๓๑)

การจัดพิธีแต่งงานเป็นเรื่องสำคัญ หากชายหญิงคู่ใดพากันหนีโดยไม่มี การสู่ขอตามประเพณี ถือว่าเป็นการเหยียดหยามและหมิ่นเกียรติญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเป็นอย่างยิ่ง ดังที่พระรตเสนพานางทศนารีหนีไป ทำให้บิดาของนางโกรธมาก

...	พาไปกินเกลือใจเอง
ทำเย็บคอบเมียผัว	ลูกชาติชั่วทำไมเกรง
เติบใหญ่พอใจเอง	ทำไมเกรงบิดมาร
ถ้ามีผู้มาขอ	เราแม่พ่อไม่สมา
ไม่ให้เราไม่ว่า	องค์ธิดาพาหนีไป

(พระรตเมรี. หน้า ๑๕๗)

บิดาของนางซึ่งเป็นยักษ์ ได้ติดตามฆ่าพระรตเสนเพื่อให้หายแค้น ดังที่บอกแก่พระฤาษี นาคาคาว่าที่ตามมาเพราะพระรตเสนนั้น “ดูหมิ่นแก่ยักษ์ แค้นนักบิดา ลูกจะตามฆ่า ให้ม้วยอาสาญ” (พระรตเมรี. หน้า ๒๐๒) แต่พระฤาษีนาคาคาซึ่งเป็นอาจารย์ของยักษ์และพระรตเสนได้ช่วยไกล่เกลี่ยให้พระรตเสนขอขมา ซึ่งพระรตเสนเองได้ยอมรับว่า “ข้าสองลูกยา ได้ประมาทพลาดพลั้ง แแต่หลังบิดา” เรื่องจึงสงบลงได้

การที่นางทศนารีหนีตามพระรตเสนไป ทำให้ชาวเมืองตำหนิติเตียน แม้ว่านางจะเป็นลูกเจ้าเมือง แต่เมื่อทำผิดประเพณี ชาวบ้านก็ “นินทา” ว่านางนั้น “ชั่วช้าเหมือนกัน” ดังนี้

ชาวเมืองมองดู มนุษย์เท่าหนู จะสู้ผู้ใหญ่
ชวนกันพุดดู ไม่รู้อะไร กองทัพยกไป จับตัวเอามา

โยไม่จำจง หญิงชายทั้งสอง เกาะแต่เชิงล่า
หน้าตาจิ้มลิ้ม ยังยิ้มไม่สา หม่อมแม่ทศนา ชั่วช้าเหมือนกัน
(พระรตเมรี. หน้า ๒๐๕)

ดังนั้น พิธีแต่งงานจึงเป็นพิธีที่สำคัญในวิถีชีวิตของชาวชุมชน ชาวชุมชนจึงมักจัดงานอย่างใหญ่โต ดังตัวอย่างการจัดพิธีแต่งงานของนายคั่นที่ได้จัดพิธีแต่งงานอย่างเต็มรูปแบบ แม้ว่าตนเองจะไม่ได้เป็นคนที่มีฐานะร่ำรวยแต่อย่างใด

พิธีทำบุญ

ในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดี การทำบุญเลี้ยงพระ หรือใส่บาตรถือเป็นกิจปฏิบัติของชาวพุทธอย่างหนึ่ง ในวรรณคดีหลายเรื่องได้กล่าวถึงการทำบุญของชาวชุมชนไว้ด้วย เช่นในเรื่อง *ทศตะ* ตัวเอกของเรื่องมีอุปนิสัยฝักใฝ่ในการทำบุญมาก แม้จะยากจน แต่เขาก็ไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อจากเศรษฐีเพื่อมาทำบุญ แสดงให้เห็นความศรัทธาในการทำบุญ แม้ว่าจะต้องเป็นหนี้สินก็ตาม และเมื่อทศตะได้เงินกู้มาแล้ว ก็จัดเตรียมสิ่งของทำบุญดังนี้

จำจ่ายซื้อผืนผ้า	อีกด้วยขันพาลตะไล
ฟูกนอนหมอนอิงไซร์	เครื่องบูชาโดยบังควร
แล้วแต่งประดับสรรพ	สุพเพียนทั้งมวล
โภชาอาหารชวน	กันเพริศพร้อมแห่ล้วนไป
รับเรียงเสียงโห่ก้อง	ปี่พาทย์ฆ้องขึงปี่นไฟ
ประกวดฉัตรธงชัย	แห่ห้อมล้อมพร้อมมูลกัน
บรรจงโดยมรรคา	ตามรัถยาชนานัน
ชื่นชม-----หรรษ	แต่งกายยันคัลไลจร
	(ทศตะ. หน้า ๑๕)

ครั้นถึงวันพระ ทศตะก็จะไปทำบุญถืออุโบสถศีล หรือศีลแปดที่วัดเป็นประจำ

ถึงวันอุโบสถ ย่อมปละไปปลด รศราคราคี
ถือเอาศีลตา ทานาเปรมปรีดี ทุกวันบารมี เป็นนรินทร์

...
 พอวันโบสถ แสงแสงสระศรีจรด จรัสฟ้าหาหวน
 จึงเจ้าทุกคะ วินิจแยงยล ว่าภูถืมคน คลั่งไคล้หนักหนา
 วันนี้เป็นวัน บุษควรผัน รักษาศีลลา
 ฟิงประละวาง ซึ่งรสราคา ภูควรคลาคลา เลศเล่น์กลกาม
 (ทุกคะ. หน้า ๕๐)

พิธิศพ

ในวรรณคดีเรื่อง *วันคาร* กล่าวถึงการจัดพิธิศพไว้อย่างละเอียดเป็นพิธิศพของภรรยาเศรษฐี
 น้องสาวเจ้าเมือง ศพนั้นบรรจุในโกศแสดงให้เห็นว่าสถานภาพของผู้ตายสูงกว่าชาวบ้านธรรมดา
 ทั่วไป

เศรษฐีฟังกำไท	ชำนาญใจแต่อดกลั้น
ผินสั่งช่างสุวรรณ	ทำโกษฐ์ทองเรื่องรองดา
ศพใส่ในโกษฐ์ทรง	มนต์พระสงฆ์ให้มาติกา
พร้อมสุดกุศลา	ท่านช่างว่าเหมือนเสียงเดียว
	(วันคาร. หน้า ๖๒)

ลักษณะการตกแต่งเมรุเผาศพ ผู้แต่งได้บรรยายภาพอย่างละเอียดดังนี้

เมรุทองสิบสองเสา	สี่กบแลมีหน้าดาน
ดีเต้าเข้านางราน	เฉลียงปีกนกลองสี่ฝ่าย
พรหมสอดคอยอดแล้วยก	งามกนกดูพรั่งพราย
สี่มุมถ้ายุดไว้	แล้วให้ไพร่ผ่าดอกเหล่า
ไม้ไผ่ผ่าใหญ่ถนัด	แล้วให้ขัดเป็นภูเขา
ลาดตะกั่วงามไม้เบา	เอาดินไม้ร้ายทั้งถาง
ปั้นรูปความคำขาว	ยื่นเขายาวอยู่ข้างข้าง
แล้วปั้นเป็นรูปช้าง	ยื่นตั้งท่างานกัน
ปั้นแรดแปดเกี้ยว	ดาณรบ้วนายช่างปั้น

ปั้นกระต่ายหลอกยายสั้น

ปั้นค้ำปั้นนางชะลิ

ไอ้สุนัขปั้นสองตัว

นายบัวหัวล้านพลาณ

เสร็จสรรพกลับเข้ามา

ฝูงคนดูแออัด

วอทองเรื่องรองศรี

ปั้นม้าแรดคิดกับวัว

แลให้คิ๊จี้คร้านหัว

แย่งยิกวัวคนหัวฉา

ทำงานงามพันปัญญา

เล่าอาการท่านเศรษฐี

สั้นใคร่แลศพเทวี

ยกโกษฐ์ไต้ลงไว้พลัน

(วันคาร. หน้า ๖๒)

นอกจากนี้ยัง ได้กล่าวถึงคนตริกาหลอซึ่งเป็นคนตริที่ใช้บรรเลงเฉพาะในพิธีศพในชุมชนภาคใต้ด้วย

ยกศพขึ้นใส่บ่า

กาหลอกก็ไม่เบา

มือดีเข้าตีกรับ

งามแง้แลไอ้โงง

โห่โถ่ฉ่าดังจี๊เมา

เข้าเปิดตะตือตะโจง

ดั่งโฉกฉับคริมคริม โหม่ง

พริ้ววาววับจับเนตรคน

(วันคาร. หน้า ๖๒)

คนตริกาหลอนี้ ชุมอาเทศคดี (๒๕๒๓: ๕๑) อธิบายว่า คำว่ากาหลอเข้าใจว่ามาจากรากศัพท์ว่า กาหล ซึ่งแปลว่าแตรงอน อีกทีก็ (หมายความว่าเครื่องประ โคมอันมีเสียงอีกทีก็) กาหลอมีกลองแขก (กลองชนะ) ๒ ใบ ฉ้องโหม่ง ๑ ใบ ปี่หื้อ (ปี่ชวา) ๑ เล่า ใช้ประ โคมตั้งแต่คืนแรกจนตลอดงาน ต้องปลุกโรงให้อยู่เป็นเอกเทศ มีคนประจำเครื่อง ๓ คน กินอยู่หลับนอนในโรงนั้นเสร็จถ้ามีธุระจำเป็นจะออกจากโรงก็ต้องอยู่เฝ้าโรงคนหนึ่ง จะทิ้งโรงไปไม่ได้ กาหลอมีพิธีรีตอง คือ ก่อนจะลงมือประ โคม ต้องทำพิธีเบิกปากปีเสียดก่อน มีดอกไม้ รูปเทียน หมาก ๕ คำ ผ้าขาว ๒ ผืน เงิน ๖ สลึง เป็นค่าขึ้นครุ ปัจจุบันนิยมใช้พิณพาทย์หรือเครื่องดุริยางค์มากกว่า เว้นแต่ในเขตชนบทที่ยังใช้กาหลออยู่

หลังจากเผาศพเสร็จ วันรุ่งขึ้นจะมีพิธีดับธาตุ โดยลูกหลานผู้ตายนำน้ำไปดับไฟที่ยังคุกรุ่นให้มอดสนิท ก่อนที่จะเก็บอัฐิของผู้ตายและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายเป็นเสร็จพิธี วรรณคดีทุกเรื่องทีกล่าวถึงพิธีศพก็จะกล่าวถึงพิธีดับธาตุในวันรุ่งขึ้นด้วย

รุ่งเช้าไปดับธาตุ
จัดทำงานสิ้นยัง

เชื่องวศัญญาคิมาพร้อมพรัง
ตั้งธรรมดามาแต่ก่อน

(วันคาร. หน้า ๖๔)

ในเรื่อง**พระรณเมรี** กล่าวถึงพิธีศพของนางเมรี ซึ่งบรรจุโกศและมณฑป และกล่าวว่าฝนตกลงมาช่วยดับธาตุของนาง ดังนี้

ร้ายกาถาขบเมรุทอง ขบโกฐและมณฑป ไล่พระศพแก้วคังปอง ...
ฝนห่าแก้วมีคตกลลง บุญญาของพระองค์ ฝนตกลงดับธาตุนาง
พระเก็บเอาอัฐินา ห่อภูษาสะไบบาง ผูกรัศมีอัฐินาง วางไว้ในเจดีย์
(พระรณเมรี. หน้า ๑๗๕)

ในวรรณคดีเรื่องนี้ ได้กล่าวถึงวิธีการทำโกศของช่างทองในวังด้วย ดังนี้

หมู่พวกช่างสุวรรณ	ก็จัดสรรอยู่ยังมี
ปั้นเข้าเข้าทันที	ไล่ทองดีตั้งในไฟ
ซักสุบไฟตีควาว	ทองไหลเคล้าเต็มเข้าใหญ่
เทลงในน้ำไล่	คิมปากไก่อหีบจั้นมา
เคาะรายกับหน้าทั้ง	หีบแผ่นตั้งไบบางหนา
เดิน मुखออกสุกตา	ดอกลวดลายรายตัวหนก
ดินโกฐให้ดับจก	เป็นลายขงงามทอดา
เสร็จพาไปถวาย	สมเด็จให้เจ้าพารา

(พระรณเมรี. หน้า ๒๗๘)

๗. คติความเชื่อของชุมชน

ความเชื่อของชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดี ปรากฏความเชื่อตรงกันหลายเรื่อง ได้แก่ ความเชื่อเรื่องความฝัน ความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องการทำเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น มีรายละเอียดดังนี้

ความเชื่อเรื่องกรรม

ในวรรณคดีเกือบทุกเรื่อง มีการกล่าวถึงกรรมเก่า แสดงให้เห็นความเชื่อว่า มนุษย์มีกรรม เป็นเครื่องกำหนด การที่ตัวละครในวรรณคดีที่ต้องเผชิญกับเคราะห์ โศกหรือ โรคภัย ก็เพราะได้ กระทำกรรมไว้มาแต่ชาติปางก่อน เช่น นางสิบสองเคยกลั่นแกล้งตักดินให้เด็กหิวข้าวกิน ในชาตินี้ จึงต้องชดใช้กรรม กล่าวคือห่อข้าวที่แม่ทำให้ติดตัวมาตอนพ่อพามาทิ้งป่า กลายเป็นคนไปหมด โดยเฉพาะเรื่องที่นางสิบสองถูกควักดวงตา มีคำอธิบายว่า เป็นเพราะผลกรรมที่นางสิบสองจับปลา แล้วร้อยลูกตาปลา นางเกาน้องสุดท้องร้อยตาปลาเพียงข้างเดียว นางจึงรับเคราะห์ถูกควักตาเพียง ดวงเดียว

ในเรื่อง *สุวรรณสาม* คาบสมุทรกุนทะเลและคาบสินีปารีคา บิดามารดาของสุวรรณสามต้องดา บอดเพราะชาติที่แล้วทั้งคู่ทำกรรมไว้คือ

อาจารย์ผู้รู้แท้	ทำจริงแก้ไขทันช้า
คาบททั้งสองรา	ได้กระทำกรรมพร้อมกัน
ชาติก่อนล่วงพันมา	เป็นหมอยาผู้หนึ่งนั้น
ทำกินเป็นนิรันดร์	เพราะรักษาซึ่ง โรคตา
ถ้าว่าใครเจ็บไข้	เขาหาไปให้รักษา
ได้ซึ่งค่าจ้างมา	มาเลี้ยงกันทั้งสองคน
แต่เที่ยวรักษาไข้	ก็ได้ทรัพย์ทุกแห่งหน
ผิวเมียทั้งสองคน	ทำเลี้ยงคนเป็นอัศตรา

(สุวรรณสาม.หน้า ๑๒)

ในตอนท้าย ทั้งคู่กลับมามองเห็นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีคำอธิบายว่า ทั้งคู่หมดกรรมแล้ว ส่วน นายคั่นจากเรื่อง *นายคั่น* ต้องดาบอดในชาตินี้ เพราะชาตินี้ที่แล้วแกล้งทำเป็นมองไม่เห็นพระสงฆ์ ที่มาบิณฑบาตที่บ้านนายคั่น ทำให้พระสงฆ์รูปนั้นต้องอดข้าวได้รับความลำบาก

ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นความเชื่อพื้นฐานของชาวพุทธทั่วไป เป็นคำที่ใช้อธิบายเมื่อ ต้องเผชิญกับความทุกข์ คำว่ากรรม แปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรม

จำกัดความเฉพาะได้ว่า หมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความ
 จงใจ (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๓: ๑๕๑) ความหมายของกรรมมีหลายระดับ ระดับหนึ่งที่เป็นคำสอน
 บุคคล กรรมคือความประพฤติของบุคคล ซึ่งบุคคลผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบเก็บเกี่ยวผลประ โยชน์
 เฉพาะตน ดังนั้นคำสอนที่สอนให้มนุษย์รับผิดชอบต่อการกระทำของตนและพยายามประกอบแต่
 กรรมดี (รายละเอียด โปรดดู พระธรรมปิฎก. *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. ๒๕๔๕
 หน้า ๑๕๑ – ๒๒๒ คำสอนเรื่องกรรมในวรรณคดีมักเน้นในเรื่องผลกรรมที่เกิดจากอคติชาติส่งผล
 มาถึงปัจจุบัน

พระเจ้าเทศนา	เราท่านเกิดมา	ในโลกนี้
ชาติก่อนเคยผลาญ	ให้ท่านเป็นผี	เกิดมาชาตินี้ ท่านจึงเขียนตน
		(ปลาบู่ทอง. หน้า ๑๕)

เพราะกรรมมันทำมิดี	ครั้นตายเป็นผี	ทีนี้ก็ช้ำน้ำใจ
ดังนั้นจะบาปแก่ใคร	กรรมหากคลใจ	ให้นางมาฆ่าตนเอง
เวรตามมาแต่เพรง	ฆ่าตัวเสียเอง	เพราะว่ามันทำมิดี
		(ปลาบู่ทองหน้า. หน้า ๒๑)

ดาบอดแรกคลอออกมา	เนตรทั้งซ้ายขวา
ทัศนาลิ่งโฉบเห็น	
เพราะว่าเวลาจำเป็น	คนอื่นแลเห็น
ยังขึ้นถีนอยู่งามดี	
เพราะเวรกรรมย่ำยี	ชาติก่อนเพื่อนนี้
ได้เป็นเศรษฐีชวานา	
พรสงฆ์ผู้ทรงศีลา	โคจรผ่านมา
บิณฑบาต โภชนาทุกวัน	
วันหนึ่งแต่เช้าเข้าฝัน	เข้าในคามัน
หันเข้าไปสู่เคหา	
นายคั่นฝันแปรแลมา	เห็นแล้วเบือนหน้า
ทำว่าไม่รู้ไม่เห็น	
พระสงฆ์ได้ความล้ำเคียด	เคืองแค้นแสนเข็ญ

ก็กลับไปยังอาราม

กรรมเวียนตามเบียดหมา ยงขึ้นลิ้มตา
ทัศนាប់เห็นสิ่งใด

(นายคั้น. หน้า ๑๕)

ความเชื่อเรื่องความฝัน

วรรณคดีหลายเรื่อง เปิดเรื่องด้วยความฝันของตัวละคร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากมีผู้มีบุญมา
เกิด มารดาจะฝันแปลกๆ เช่น ฝันเห็นดวงแก้ว ในเรื่อง*สีทน่นไชย* มารดาฝันว่ากินหยากไย่

เมื่อจักทรงครรร ลูกรักนักรัถัน คินนันบันดาร
ฝันวานางไท เขาในสิงคราน เทียวทุกเรือนชาน ครอบรานชลา
เกบหยากมาไค นางนาตหนองไท กินตางโกชนา
อิมหน้าสำมร่าณ เบิกบานหันษา แลวนางฉายา เดินกลันทันใจ
(สีทน่นไชย. หน้า ๑)

หรือในเรื่องวันการ มารดาของวันการฝันก่อนที่จะตั้งครรภ์ดังนี้

วันหนึ่งสนชยศ นิมเนื่อนัยเนตร ประทมแทนทิพย์ศรี
สุบินอัศจรรย์ เสียต้นอินทรีย์ ในฝันว่ามี องค์อมรินทรา
ถือเพชรเม็ดแดง แพรวศรีพรายแสง เข้าในมนทิตรา
โตเท่าผลปราง แสงสว่างจบหล้า สามภพโดยจะหา บ่ปูนปานกัน
(วันการ. หน้า ๕๘)

นอกจากนี้ ความฝันยังเป็นการกำหนดชะตาชีวิตของตัวละครด้วย เช่น ในเรื่อง*อปาฮีตัน*
ทำวนนทราชมีมเหสีแต่ไม่มีโอรส วันหนึ่งทรงฝันว่า พระอินทร์ลงมาบอกที่อยู่ของนางสุวรรณธิดา
ในป่า ดังนั้น ทำวนนทราชจึงติดตามไป และนำนางมาเป็นมเหสี เมื่อนางทรงครรภ์ก็ถูกนางจัน
อัคคีไ้ร้ายจนต้องถูกเนรเทศจากเมือง และ โอรสถูกกลอยแพ

ในเรื่องพุทโท กล่าวถึงพระราชองค์หนึ่ง คันทหนึ่งทรงสุบินว่า ได้ทรงเครื่องทรงทั้งงดงาม ประคองเครื่องทรงของพระอินทร์ เมื่อตื่นขึ้นมากก็ทรงระลึกถึงเครื่องทรงนี้จนเกิดความทุกข์ จนกระทั่งพระองค์ได้เครื่องทรงมาจากเจ้าพุทโท ซึ่งได้มาจากพระราชอีกเมืองหนึ่ง เครื่องทรงนี้ถูกพระทัยพระราชเพราะตรงกับพระองค์สุบิน จึงทรงตำราญได้อีกครั้งหนึ่ง

ส่วนเรื่อง *ภยาหง* มเหสีของพระเจ้าเรณะสาทรงฝันว่าได้เซซชมพญาหงส์ทั้งงดงามมาก เมื่อตื่นขึ้นมาก็มีความเศร้าสร้อยเพราะเสียดายความฝัน จนกระทั่งพระเจ้าเรณะสาต้องประกาศหาพรานให้จับพญาหงส์มาถวาย

ความเชื่อเรื่องการทำนายดวงชะตา

หากอยู่ในฐานะกษัตริย์ก็จะให้โหราประจำวังทำนายฝันให้ดังนี้

โองการครัสปราศรัย	แก้อำมาตย์ทั้งซ้ายขวา
ว่าสูงแรงไป	ให้หาพราหมณ์โหรา
จงให้ดูซึ่งชะตา	พลางจักให้ทำนายขวัญ
	(จำปาสี่ต้น. หน้า ๑๖)

โหรเหล่านี้จะใช้ตำราโหรเป็นเครื่องมือในการช่วยการทำนาย ตำรานี้ส่วนมากเป็นคำทำนายที่ตัดตอนมาจากวรรณคดี ดังปรากฏในเรื่อง *พระรถเมรี* นางเมรีให้โหรทำนายว่านางจะติดตามพระรถเสน ไปดีหรือไม่ โหรทำนายว่า

เฒ่าจับคูตำรา	วันอาทิตย์ที่ว่ามา
<u>ได้เมื่อพระมโหสถ</u>	
ได้เมื่อท้าวจำหนิ	พระมเหสีและโอรส
ห้อยแม่กำพด	คือลูกท้าวพจรหนิ
สิทธิ์กัณฑ์ที่ตามไป	อัปราชัยแก่ไพโรศรี
เห็นจะขัดซึ่งฤทธิ	เคราะห์แม่นี้ร้ายนักหนา
	(พระรถเมรี. หน้า ๑๒๕)

แต่นางไม่เชื่อ ออกติดตามพระรถ จนกระทั่งนางไปเสียชีวิตที่นอกวัง จะเห็นได้ว่า เหตุการณ์ในคำทำนายในวรรณคดีมักจะเกิดจริง แสดงให้เห็นอิทธิพลความเชื่อเรื่องการทำนายมาก โดยเฉพาะในเรื่อง *สีทนต์ไชย* มารดาศรีธัญไชยไปหาพราหมณ์ให้ทำนายฝัน แต่ไม่พบ คงอยู่แต่ ภรรยาพราหมณ์ นางจึงเล่าความฝันให้ภรรยาพราหมณ์ฟัง ซึ่งนางพราหมณ์ทำนายว่า จะ ได้ลูกที่มี สติปัญญาแต่เป็นคน โทกหกปกลม เมื่อพราหมณ์กลับมาบ้านทราบข่าว ก็กล่าวว่า นางพราหมณ์ ทำนายผิด เมื่อเด็กโตขึ้นก็จะเป็นไปตามคำทำนายที่ผิดนั้น และตัวนางพราหมณ์เองจะถูกฟ้าผ่าตาย จนต้องแก้เคล็ดด้วยการใช้ขันแทนศีรษะนางวางไว้นอกบ้านให้ฟ้าผ่าขันแทน

คำร่ำคำพยากรณ์ที่โหราใช้ มีลักษณะคล้ายกับ “ศาสตร์” วรรณคดีพยากรณ์ของภาคใต้ สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ (๒๕๔๒: ๗๓๗๘) อธิบายว่า ศาสตร์เป็นคำรากู โศกชะตาที่เขียน คำทำนายไว้แบบสูตรสำเร็จคล้ายกับคำทำนายใบเซียมซี คำร่ำศาสตร์ถือว่าเป็นของขลัง มีความ ศักดิ์สิทธิ์แม่นยำ เจ้าของคำร่ำเปรียบเสมือนหมอคู่ คำทำนายเปรียบเสมือน โองการที่บัญญัติขึ้น อย่างมีพิธีกรรม เจ้าของคำร่ำจึงหวงแหนและบูชาเก็บรักษาและนำมาใช้ด้วยความคารวะ

ที่ผู้วิจัยกล่าวว่าคำทำนายในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้มีลักษณะคล้ายศาสตร์ เพราะคำ ทำนายนี้ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่นำมาจากวรรณคดีเช่น รามเกียรติ์ มโหสถ นางมโนห์รา โดยคำ ทำนายจะตัดตอนอนุภาค (motif) เด่นของเรื่องมาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งเป็น ลักษณะของคำร่ำศาสตร์

คำทำนายในเรื่องเจ้าพุดโท

เมื่อหนั้นโหราเท่า ประนมกมเกล้า ดูไหนดําร่า
ว่าท่าวังได้ หลาบใหญ่หนักหน้า มีผู้เอามา แต่บ่ารเมืองไกร
ท่ายตามยามฝัน ได้เมื่อทศกัรร ดันดงพงไพร
ลักนางษรีดา ภาจันรฎไป ภานางมาได้ พระรามตามมา

คำทำนายนี้นำมาจากเรื่องรามเกียรติ์ตอนทศกัณฐ์ลักนางสีดา พระรามออกติดตาม

คำทำนายในเรื่องพระรถเมรี

หม่อมแม่อย่าจากที่ ในปีนี้ร้ายหนักหนา
ได้ที่นั่งนางมโนรา พราหมณ์เอามาบูชาไฟ

อย่าทิ้งซึ่งปราสาท เคาระห์ร้ายกาจอย่าไปไหน
 แม่จากเมืองวันใด ไปแล้วมิได้คืนมา
 (พระรอมณี. หน้า ๑๒๕)

คำทำนายนี้ นำมาจากเรื่องพระสุรนมโนห์รา ตอนนางมโนห์ราถูกบุชายัญ

ตัวอย่างคำทำนายจากศาสตร์

ได้เมื่อไกรทองแทงจะเข้าระวัน คนผู้นั้นน้ำใจกล้าเป็นบุตรเศรษฐี คนผู้นี้ชอบ
 เรียนรู้เกิดจนวายเมื่อมีคู่ ผู้นั้นอยู่เสียเพราะผู้หญิง พี่น้องมิมีได้พึ่ง อยู่ไหนก็มักหึง
 เกรงหาหญิง ใครแส่นหา ที่หนึ่งว่าไฟไหม้ ที่หนึ่ง ไซว์ผู้ร้ายมา รักของคิดริษยา
 อายุได้สิบห้าปี.....

(คัดจากสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, ๒๕๔๒: ๖๓๓๕)

ความเชื่อเรื่องผี

ปรากฏความเชื่อเรื่องผีในวรรณคดีเรื่อง *นายคั่น* ตอนแต่งงานต้องไปไหว้ผีตายาย

แต่งของทั้งหลาย ไหว้ผีตายาย ค้วยปล้นทันใด
 ช่วยรักษาลูก เขมมาใหม่ ๆ ตายายข้างไฟ เอาใจเอ็นดู
 (นายคั่น. หน้า ๓๑)

ส่วนเรื่องจำปาสีคั่น มีการบนบานศาลกล่าวให้ผีช่วยบันดาลความสำเร็จ

ผีภูคผีพราย ยักษาศายาย บนเบ็ดบนหมู
 ผีโป่งผีป่า ผีตาผีครุ บนควายบนวัว บนแพะแกะใหญ่
 ขอช่วยคัวข้า เมื่อจากพารา ให้ท้าวมิขัย
 จักเอาเรือทอง ให้ได้ตั้งใจ ฝากลูกอกรทัย ดั่งความปรารถนา
 (จำปาสีคั่น. หน้า ๕๒)

ในเรื่องภยาหน นายพรานได้บนบานศาลกล่าวเพื่อให้จับพญาหงส์ได้ เมื่อสำเร็จจึงแก้บน ด้วยการเชิญผีทั้งหลายมารับเครื่องเซ่นสังเวศ โดยทำพิธีดังนี้

ปลุกโรงเขาวงกตห้อง	ไต่คั้งปองของหมองน้ำ
-----	เครื่องถวายนะมัดสการ
เขาวไพรยโหเขามา	ทุกถวนหน้ามาชวยงาน
มาสินทุกถินการ	ภอเรียกขอเวลา
ไต่เร็กแล้วลงโรง	ตีตากโหมงรำมะนา
เป่าปี่สีทรงวา	รองเงินผีพรานที่ค้าย
เข็นมาเท็ดพอมา	แจกอฎาภรานทั้งหลาย
มากินโหสะบาย	เข้าบนไวยครั้งคักหง
เข็นมายาแวกเวียน	ทั้งสะเหมียนแหลคณฑร
ยลาหุไนยดง	พอดตรงมาพอดตรงไปย
เข็นมาเท็ดภีภราน	พอเป็นเชือเนื้อพรานไพร
มาแล้วยภนไปย	ขาดแดงโหวยเครื่องบูชา
ปรากฏว่าผีที่มาเข้าทรงเป็นผีพรานเทพและผีพรานบุญ	
เชือเขินหุเครินเคร็ง	ตามบคเพลิงหุเครินครุน
พรารเทพแหลพรารบุน	ภอรนรูกจุกเขามา
จับลงทีคนทรง	กินโกลยฝงสองสามขา
ภรานรันเฮ้าค้วยหลา	ฟังเหลาวหยาหา—ปล้าย
หมูขัวเจดกะทา	กระดักปากเหล็รสบาย
กินชะหนมของทงงหล้าย	รองวานายยากลัวไครย
กูจักคุมรักสา	มาถรรหน้ายาทุกโรย
หนีให้คั้นผุไคย	ทำกระโหระโยยโดยเหล็สน้ายอา
คอยหุเท็ดพยาพราน	หมูเซางานนังทร้ายขวา
เว้าจักไปยแล้วนายอา	เตจักมาหล้ายราครีย
วาแล้วออกจากกาย	คนทรงหงายลงทันทีย
กนึ่งงลีมสมรคีย	บัคเดียวเฟิ่นเตินขึ้นมา
	(ภยาหน. หน้า ๔๑๖-๔๑๗)

ความเชื่อเรื่องการทำเสน่ห์ยาแฝด

กล่าวถึงการทำเสน่ห์ยาแฝด ในเรื่อง *จำปาสี่ต้น* นางจินอัครีให้หมอมาทำเสน่ห์ มีการบรรยายตัวยาที่ผสมทำเสน่ห์อย่างละเอียด

ให้จงครบครัน เอาชั้นนกเงือก ขี้ผึ้งข้าวเปียก อีกมันนางวัง
น้ำมันสามเจ้า เข้ากันโดยหวัง ผสมสามครั้ง เกิดนาฉาษา
ให้เอาขนเต่า ขี้หมูรนั่นเล่า อีกคลึงป่าช้า
โคลป่าช้าคง เข้ากันโดยตรง ต้องในตำรา นีนางโฉมฉาย
ครั้นยาผสมแล้ว ร้องสั่งแจ้วแจ้ว เสร็จแล้วโดยหมาย
ใส่ในคงคา โภชนาก็ได้ ท่านกำหนดไว้ แต่ถ้วนสามวัน
(จำปาสี่ต้น. หน้า ๔๕)

๘. การติดต่อสื่อสาร

ดังที่กล่าวแล้วในบทที่ ๓ ว่า ชุมชนเมืองในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก ผู้แต่งกล่าวว่าเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ แต่จากการติดต่อสื่อสารหรือแจ้งข่าวภายในชุมชนได้แสดงให้เห็นว่า ชุมชนเมืองนั้นก็ไม่ได้มีขนาดใหญ่มากเป็นพิเศษแต่อย่างใด และมีความสัมพันธ์กับชุมชนชนบทอย่างใกล้ชิด ดังนั้น เมื่อผู้ปกครองต้องการประกาศหรือแจ้งข่าว ก็จะให้อำมาตย์ไป “ตีฆ้องร้องป่าว” ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสื่อสารทางตรงระหว่างผู้ปกครองกับชาวชุมชน ดังข้อความจากเรื่อง *เจ้าพุกโท* ตอนที่พระราชให้อำมาตย์ไปประกาศหาปลาช่อนอย่างจากชาวบ้าน

เอาฆ้องไปตีป่าว	ใครรู้เร่าเร่งออกไป
ได้ปลาช่อนมาให้	จะแกะไขพระราช
เสนามาตกใจ	วิ่งออกไปนอกภารา
ตีฆ้องร้องป่าวมา	รอบภาราก็หนีไค
ใครมีปลาชอรรยาง	ได้มาบางพลางกันไฉ
ใครมีจถึงใจ	ซื้อเอาไปประสมอย่า

(เจ้าพุกโท. หน้า ๑๒)

หรือการประกาศของชาวชุมชนเองที่ต้องการส่งข่าวไปยังคนจำนวนมาก ก็ใช้วิธีการ
ป่าวร้องเช่นกัน ดังเช่น นายสำเนาในเรื่องเดียวกันนี้ ที่ต้องการแจ้งข่าวให้ชาวบ้านนำสินค้ามาฝาก
ขายไปกับเรือของตน

อย่าเลยมาแล้ว จะทำยางแก้ว เหมือนครั้งก่อนหมา
ใหญ่เที่ยวป่าวร้อง บารอขงนั้นหน้า จะฝากสิ่งค้า จงขนลงไป
บารคาชาวการ เสือกสนล่นล่ำ ดิมองรองไป
รองเปาชาวบ้าน ทั้งทั้งนอกในย ถ้าใครจะไป ให้เร่งลงมา
สิ่งค้าสิ่งไร ที่จะฝากไป เราไม่ฉันทา
จะชวยขายให้ ตามใจปรารถนา เราไม่มุดสา ทาร อัยารอนใจ
(เจ้าพุกโท. หน้า ๑๖)

พระราชานในเรื่อง วันคาร ก็ทรงให้อำมาตย์ไปตีฆ้องร้องป่าวหาปลาทูกจากชาวบ้านเช่นกัน
ในวรรณคดีได้แสดงภาพทหารพายเรือป่าวประกาศข่าวจากเจ้าเมือง

เสนากราบลาไป	ขอทางยายแก่นายประคู
แบ่งกองเป็นสองหมู่	ไ้พวกสูสีบหากคน
สี่ทนายพายเรือล่อง	ต๋อยปุมฆ้องไม้หยุดหย่อน
แก่นขรสีห์ห้าท่อน	ย่อนราวดีไม้สีฟัน
สี่ทนายพายเรือมา	ถึงภคตราเข้าด้วยพลัน
ปากป่าวชาวกำปั่น	ใครมีปลาอย่าเนงอยู่
ปากว่าฆ้องชะวาคี	ของใครมีเหวยปลาทูก
นางพระยาอยากปลาอยู่	สุเร่งบอกให้รางวัล (หน้า ๖๗)

ที่กล่าวมาข้างต้นนับได้ว่าเป็นการสื่อสารอย่างเป็นทางการ ยังมีการสื่อสารอีกประเภทหนึ่ง
เป็นการสื่อสารในระดับชาวบ้าน คือ การบอกต่อๆ กันไป ดังเช่น เรื่องของพระรถเสนที่มีฝีมือเอา
ชนะ ไก่พนันและสะบ้า ข่าวนี้อ้างถึงพระกรรมของพระรถสิทธิ์ก็เพราะคนใช้ในวังนำไปทูลเกล้าให้
พระองค์ฟัง

จะรำเรื่องคนใช้ฝ้ายใน ทูลเกล้าท้าวไท ว่ามีเด็กคนหนึ่งหนา

มันมาแต่ในไพรป่า ดินักดีหนา ชันษาประมาณเก้าปี
 ชนไก่ชนะทุกที ยิงสะบ้าก็ดี ไม่มีใครจะสู้ด้านทาน
 ไปเล่นด้วยตาโคบาล ชนะทุกคาน โคบาลสิ้นตัววัวควาย
 สิ้นทรัพย์เงินทองของชายข้าทาสหญิงชาย ขายสิ้นยั้งแต่เมียกับผัว
 พระองค์ทรงฟังยัมหัว สั่งให้เสนาพาตัวเข้ามาให้ทันบัญชา

(พระรอมณี. หน้า ๘๕)

๕. การละเล่นและความบันเทิง

วรรณคดีภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกกล่าวถึงการละเล่นหลายอย่าง โดยเฉพาะการละเล่นที่เป็นการแสดง มีการกล่าวถึง การเล่น โขน หนัง หุ่น มักเล่นในงานพิธีต่างๆ เช่น งานสมโภช งานฉลอง หรืองานศพ เช่นในเรื่อง *มัทรี* มีมหรสพสมโภชรับพระเวสสันดร ดังนี้

โรงโขนและโรงหนัง	ดั่งศึกดั่งตั้งเรียงมา
หุ่นว่าวหุ่นขวา	ทั้งหุ่นมอญสลอนไป
นครหมู่ชาติรี	มโหรีรับไหว
มิ่งมอญนครไทย	เรียงรายไปตามมรรคา

(มัทรี. หน้า ๑๔๘)

ในเรื่อง *เจ้าพุดโท* จัดให้มีการแสดงสมโภชพระธิดาถึง ๗ คีนดังนี้

โหรที่กมาก็ก่ก้อง	บางขับรองกรองเสียงไต้
มะโหรรับไมย	อ้ออิงไปทั้งภาร่า
โขนหนังไหร้าเคน	การงานเล่นเป่นโกลา
สมโพนทพระทิดา	ไหเลนมาเจษราตรี

(เจ้าพุดโท. หน้า ๔)

วรรณคดีที่กล่าวถึงเรื่องการละเล่นมากที่สุดคือ *พระรอมณี* โดยให้รายละเอียดด้วยว่า การแสดงแต่ละชนิดนั้นเล่นเรื่องใดบ้าง ผู้วิจัยขอยกข้อความจากวรรณคดีเรื่องนี้มาแสดงดังนี้

เรื่องที่ใช้แสดงโขน

โขนเล่นเรื่องพระราม	เมื่อสงครามด้วยยักษา
อินทชิตมฤตธา	จีตซาเอราวัณ
พระลักษณ์คิดประมาท	ต้องพรหมาศชีวาสัน
หนุมารที่ผ่านผัน	หักคอช้างคว้างลงมา
ยักษ์ฟาดด้วยคันทศร	ขุนวารสิ้นสังขาร์
พลัดตกลงมา	นอนอยู่กลางสมรภูมิชัย

เรื่องที่ใช้แสดงละคร

ละครเล่นเรื่องอุณรุต	เทวานุตรอุ้มคลาไคล
พาห้าวจรเข้าไป	ในห้องปรางค์นางอุคสาห์
ต้องสมภิรมย์รัก	สองประจักษ์แก่นัยนา
สองสนิทเส่นหา	จะพูดได้หาไม่มี
เหมือนวิทยากร	ไปนอนด้วยกษัตริย์ตรี
มีข้าที่ก็พาไป	พาสุต่าหนักใน
สองตื่นไม่เห็นหาย	สองเสียดายจะมีไหน
สองเจ้าหลงกามัย	พิโรธระกำทรวง

เรื่องที่ใช้แสดงหุ่น

หุ่นเล่นเรื่อง โสวัต	เมื่อกษัตริย์เข้าคองหลวง
ตามหาสุตาดวง	พบนางเทพธิดา
อยู่ในวิมาลรัตน์	พระโสวัตเข้าไปหา
เชยชมภิรมยา	อัมรินทร์าก็มีปาน
หลงลืมกระทั่งรัก	เสวยสุขตำราญ
เสวยทิพย์ในวิมาน	สุขตำราญหลายราตรี
จากแต่พิมานมา	ไปเที่ยวหามเหยีย
องค์เดียวเปลี่ยวเอเกี	หาไม่มีผู้ใดใคร

เรื่องที่ใช้แสดงมโนหร

ไปดูมโนหร	เล่นนักหนาเรื่องนายไกร
-----------	------------------------

กุมภาพันธ์

นายไกรได้แม่มาลา

เรื่องที่ใช้แสดงใจ

ใจเล่นเรื่องสามก๊ก

หมวดละครเหมือนรังคา

พวกไทยไม่รู้ภาษา

แต่ทางท่าของมันดี

สันหนัการผิดตะบอง

ตีมีต้องกันสักที

เหมือนเราเหล่าทั้งนี้

ลองสักทีหัวมีค่า

(พระรถเมรี.หน้า ๔๑)

น่าสังเกตว่า การแสดงต่างๆ เหล่านี้ ยกเว้นการแสดงมโนห์ราแล้ว การแสดงประเภทอื่น ไม่ใช่เป็นการแสดงพื้นเมืองของชาวใต้ ไม่ว่าจะเป็น โขน หนัง ใจ ละคร ต่างก็เป็นการแสดงจาก ส่วนกลางทั้งสิ้น โดยเฉพาะละครซึ่งเป็นการแสดงละครใน นั้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ และ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงห้ามมิให้สามัญชนหัดเล่นละครใน เพราะละครในถือเป็นเครื่องราชูปโภคชนิดหนึ่ง เพิ่งมีการตั้งยกเลิกข้อห้ามในรัชกาลที่ ๓ นี้เอง น่าจะเป็นเพราะงานสมโภชที่กล่าวถึงนี้เป็นงานของกษัตริย์หรือผู้ปกครองเมือง จึงนิยมใช้มหรสพของราชสำนักเป็นหลัก ส่วนการแสดงพื้นบ้านซึ่งมักมีขึ้นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เล่นใน โอกาสของการผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการตรากตรำงานหนัก หรือเล่นเพื่อความบันเทิงยามว่างในตอนกลางคืน เป็นต้น (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, ๒๕๒๘: ๔) จึงไม่มีกล่าวถึงในวรรณคดี

นอกจากการแสดงข้างต้น ในงานสมโภชยังนิยมให้มีการละเล่นอีก ๒ ชนิด คือ หัวล้านชนกัน และนมยานตีแก้ว ดังปรากฏในเรื่อง**อปาสิทธิ์ัน** ดังนี้

เสกแล้วซึ่งเชิญขวัญ

พระทรงธรรมมีโองการ

ให้จัดคนเล่นงาน

เอาหัวล้านมาให้ชน

การละเล่นพื้นเมืองชาวใต้ ได้แก่ หนังตะลุง โนรา ลิเกป่า เพลงบอก ร่องเง็ง ซึ่งแยกเป็นร่องเง็งแบบชาวบ้าน และร่องเง็งแบบราชสำนัก ซิละ (การรำแสดงท่าต่อสู่มือเปล่าหรือต่อสู้ด้วยกริชตามศิลปะ มาเลเชีย) กาหลอ สวดมาลัย หนังตะลุงคน หรือหนังโขน (เลียนแบบหนังตะลุงแต่ใช้คนจริงแสดง) มะ โย่ง (คล้ายการแสดงโนรา) ชัมเป็ง เป็นต้น (รายละเอียดโปรดดู สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, ๒๕๒๘. การละเล่นพื้นเมืองภาคใต้. คณะกรรมการพัฒนาหนังสือ.)

บัดนั้นนายเสนา
มาหาได้แปดคน

พืงราชาเจ้าจุมพล
ล้านหกขนแตกกางเขรา

วรรณคดีเรื่องนี้ให้รายละเอียดของหัวล้านแต่ละประเภทด้วย

คนหนึ่งชื่อนายเผ็ด
คนหนึ่งล้านคางเขรา
 คนหนึ่งชื่อนายแท่น
ล้านนี้แต่กำเนิด
 คนหนึ่งชื่อนายช้าง
คนต่อคนไม่ถอยหนี
 คนหนึ่งชื่อนายชัย
ชนแล้วมาหลายหน
 คนหนึ่งล้านนายชู
ลำสันพิกำยำ
 คนหนึ่งล้านหนูน
ให้ชนด้วยนายดำ

ล้านสิ้นเสร็จหนังหัวเป่า
ชื่อนายเสากุ๋นนายเกตุ
ล้านหัวแหวนตาเกิดเพ็ด
เมื่อเกิดมารกพันคอ
ล้านสี่ข้างกลางยังดี
เคยพนันมาหลายหน
อยู่วัดใหม่บ้านถนน
คนต่อคนมิย่อท้อ
สองข้าพหุผมเงาะครึ่ง
ล้านสิ้นสูญดำขำ
อดสายลำได้ประทาน

จากนั้นกล่าวถึงวิธีการเล่นหัวล้านชนกัน

ชนกันในวันนี้
หัวแตกเสียกระษา
 หัวล้านทั้งแปดคน
บ้างใส่หมวกหงอนไก่
 กลางคนเขาจุงมา
หัวแตกก็ตามกรรม
 ก็เทกเข้าคังโผง
ส่วนเมียแล่นเข้าไป

อย่าเล่นหนีถอยหลังมา
ให้ราชาเท่าเต็มใจ
ก็แตกตื่นเดินคลาไคล
กลางคนไซรีใส่หมวกดำ
เพื่อนบ่นว่ามาพำพำ
เปิดหมวกดำเข้าทันใจ
ล้มโกล้งโกล้งน้ำตาไหล
ดูชนกันให้เห็นจริง
(จำปาตีตัน. หน้า ๓๗)

ส่วนนมยานตีเก็งมีวิธีการเล่นดังนี้

เสร็จแล้วหัวล้าน ให้จัดนมยาน เข้ามาด้วยไว
 ชวนกันตีเก็ง เร่งทำเพลงไป อึงมีที่ไหน กลางห้องสนามหลวง
 ยิ่งขุดกวดขัน ถ้วนทั้งสามวัน จึงเจ้าพระทรง
 ให้จัดประทาน กลางห้องสนามหลวง นมยานทั้งปวง ทั้งสามวันวาร
 (จำปาสี่ต้น. หน้า ๓๘)

การเล่นหัวล้านชนกันและนมยานตีเก็งนี้ เป็นการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ที่มีมาแต่โบราณ ดังปรากฏในตำนานเกี่ยวกับกำเนิดโนราปักย์ได้ กล่าวถึงการเล่นนมยานตีเก็งและหัวล้านชนกันไว้ว่า การเล่นทั้งคู่นี้มีกำเนิดมาตั้งแต่ศึกดาบรพณ์ ครั้งนั้นท้าวหัตสนันท์ทอดพระเนตรมายังชมพูทวีป ทรงเห็นว่า เมื่อมีงานฉลองหรืองานสมโภชคราวใด ชาวบ้านจะมีการเล่นนมยานตีเก็ง และหัวล้านชนกันครานั้น และเพื่อมิให้คนดูเกิดความจำเจ จึงคิดให้มีการรำแบบใหม่ขึ้น ต่อมาชาวใต้เรียกโนรา ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายมาจนบัดนี้ (ตำนานมโนห์ราชของโนราวัดจันเือง อ่างใน ประพนธ์ เรื่องณรงค์, ๒๕๒๕: ๖๒)

ส่วนการเล่นอีก ๒ ประเภท เป็นการเล่นผสมกับการพนัน คือ การตีไก่ และการเล่นสะบ้า ในวรรณคดีเรื่อง พระรถเมรี มีบทบรรยายการเล่นไก่ชนอย่างละเอียด ผู้อ่านหรือผู้ฟัง จะเข้าใจวิธีการเล่น ตั้งแต่การเปรียบไก่ วิธีการจับเวลาชนไก่ ลักษณะของการชนไก่ การต่อรอง จำนวนเงินที่พนัน และบรรยากาศในวงตีไก่ซึ่งมีชาวบ้านมาโห่ร้องส่งเสียงเชียร์ไก่กันอื้ออึง ดังนี้

พระเดินเมินมุ้ง เข้าตรอกออกทุ้ง พักหนึ่งถึงสถาน
 ลูกเต้าชาวโน ไปแลกกุมาร ถามว่าเจ้าพา ไก่มาแต่ไหน
 เจ้าเล่าอาการ ที่กินถิ่นฐาน อยู่ใกล้หรือไกล
 พระหน่อตอบไป ว่าคว่ำข้าเอง เป็นนักเลงไก่ ไก่มีที่ไหน
 เอาชนพนัน

ชาวบ้านชวนว่า มาชนด้วยข้า เท่าใดเดิมพัน
 มากน้อยเท่าใด ตามใจพนัน เราจะเดิมพัน ห้าตำลึงตรา

ภาพระหว่างการเล่นไก่

เอาไก่อมาจับ ใหญ่โตกำจับ พระจึงคิดว่า
 ตั้งให้เขาไล่ พอได้สักครา ตั้งนาฬิกา ปล่อยให้ชนกัน
 บินสองเท้าตบ ไก่ท้าวหลีกหลบ เร็วยิ่งกว่าคัน
 ไก่ของชาวบ้าน รุกรานรณคัน โลดไล่ไม่ทัน พอนาฬิกาฆม
 ยกออกให้น้ำ เศษผ้าขาวงาม ชุบน้ำประพรม
 ยันคออ้ายค่าง แก้มคางระทม พอนาฬิกาฆม ปล่อยให้ชนกัน
 เราจะไล่ให้ออก แต่ในสามอัน
 สิบบาทเอาห้า ไครกล้าพะนัน พระองค์ทรงธรรม์ ดบผางวางลง
 ห้าบาทเอาหนึ่ง สิบบาทสองสลึง อี้อึงรอบวง
 ต่างยื่นมือมา เจ้าฟ้าตบลง ผู้นั่งทั้งวง เอาเป็นพะยาน
 เจ้าพระยาไก่อทอง กลับเป็นไก่อรง ของชาวบ้านสถาน
 ทำเป็นท่วงที กิริยาต่างๆ พวกหมู่ชาวบ้าน ร้องไห้โกลา
 ไก่อทองพระบาท หวดหันพินฟาด ต้องสองขอบดา
 หัวปักหางขวิด ด้วยฤทธิ์ศักดิ์คณา หน้าซำคร่ำคร่า ร้องจอกออกไป
 พระยกไก่อออกมา เอน้ำพานหน้า ยังสดทุกใส
 ไม่มีเลยเจ้า แต่เท่าปีกไร หน้าदानวลโย เสมือนไก่อไม้ชน
 พระองค์ทรงธรรม์ เรียกเงินเค็มพัน มาแต่ละคน
 เรียกเงินต่อรอง เป็นของหมู่ชน เขาให้ทุกคน ตามความสัตย์ญา
 (พระรณเมรี. หน้า ๘๐)

การเล่นไก่อชนนี้น่าจะเป็นกีฬาพื้นเมืองของผู้ชายชาวใต้ที่ได้รับความนิยม ดังจะเห็นจากคำ
 ทักทายของนางรำที่เห็น **ทุกตะ** ทำหน้าเศร้าเพราะหาเงินมาใช้เศรษฐกิจไม่ได้ ดังนี้
 คำถามของนางรำที่พบทุกตะทุกข์ยากเพราะขาดเงินไปใช้หนี้เศรษฐกิจ
 ภาหนึ่งเล่นเปย เล่นไก่อเข้าเสีย แก่ท่านฤาโย
 สสาสะกะ แพ้ถ้อยทำความไฉน วานที่แจ้งให้ แก่น้องพญาพราง
 (ทุกตะ. หน้า ๑๕)

การเล่นสะบ้า เป็นการเล่นพื้นเมืองของภาคใต้อีกชนิดหนึ่งที่กล่าวถึงในวรรณคดีเรื่องนี้
 ผู้แต่งแสดงภาพขั้นตอนการเล่นสะบ้า เริ่มจากผู้เล่นต้องอาบน้ำก่อนเล่น และแต่งตัวอย่างประณีต
 จากนั้นจึงเริ่มกล่าวถึงวิธีการเล่น และของที่ใช้นั้นซึ่งมีทั้งเงิน และวัว

พระองค์เมื่อทรงกลิ้ง
 พระจึงปล่อยกลิ้งไป
 กลิ้งไล่สองฝ่ายหู
 ยังกระโดดอยู่คว้างๆ
 เพื่อนชอบนั่งรอบลาน
 คนแก่ผันแลมา
 เผอิญไปในคานสอง
 คนดีมีฝีมือ
 ผู้นั่งเร่งตั้งเข้า
 ทั้งเน็ดกวาดเหม็ดไป
 พระหัตถ์เธอผัดกลิ้ง
 พระจึงปล่อยกลิ้งลอยมา
 โจนผรุไผหูซ้าย
 ล้มกองทั้งสองข้าง
 หญิงชายสองฝ่ายลาน
 ผู้นั่งโห่ดังฉา
 วิชาของตาแก่
 อุ้มเอาพระกุมาร
 นายช่างเขาตั้งเข้า
 กลิ้งกระทั้งเข้าดังฉา
 พุทโรนายโคบาล
 เหมือนควานหาไม้ไซ้
 ร้านักเห็นจักแซ่
 มีแก่ไปแต่บ้าน
 เงินตราใส่ขันตั้ง
 อย่าเอาไว้ส่งให้มา

ก็งามยิ่งเทวดีย์
 พระทัยมองเห็นช่องกลาง
 กระทบอยู่ดั่งเปรี๊ยะปรี๊ยะ
 กุมารช่างหยิบเอามา
 เรียกโคบาลว่าท่านดา
 สี่สิบบาทไม่พอมือ
 จะต่อรองอีกเล่าหรือ
 นั่งฟังซื้ออยู่ทำไม
 ดูตักคราก่อนเป็นไร
 ฝีมือใครจะทานดา
 มุ่งจะยิงเข้าหูขวา
 กลิ้งไล่สะบ้าไปผางๆ
 กลิ้งไล่ถึงกึ่งกลาง
 พระเจ้าย่างจับกลิ้งมา
 ดูกุมารไม่พริบตา
 ผิดแล้วว่าตาโคบาล
 เห็นจะแพ้ไม่ทนทาน
 ไปไว้บ้านเสียดีกว่า
 พระยงเล่าถ้วนสามครา
 สะบ้านเด็กก็เหม็ดไป
 เห็นกุมารก็ตกใจ
 ซินเข้าไปนั่งในลาน
 โคบาลแพ้ทั้งสามคาน
 ว่าโคบาลเอาวิ้วมา
 ทั้งสามซังของท่านดา
 เราจะพาไปไหว้เมีย

(พระรถเมรี. หน้า ๘๘)

ทั้งหมดที่กล่าวมาในบทที่ ๔ นี้เป็นวิถีชีวิตชุมชนภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่น
ประเภทนิทานประโลมโลก ซึ่งจะเห็นได้ว่า วรรณคดีนิทานประโลมโลกได้แสดงภาพชีวิตความ
เป็นอยู่ของชาวชุมชนภาคใต้ไว้อย่างละเอียดทุกแง่มุม กล่าวได้ว่า วรรณคดีนิทานประโลมโลกนี้มี
คุณค่าอย่างยิ่ง ผู้อ่านหรือผู้เสพนิทานประโลมโลกนี้ นอกจากจะได้รับความบันเทิงจากเนื้อเรื่อง
ที่สนุกสนาน และความเพลิดเพลินจากการใช้สำนวนภาษาที่งดงามแล้ว สิ่งหนึ่งที่ผู้เสพนิทาน
ประโลมโลกจะได้รับก็คือ ความเข้าใจวิถีชีวิตชุมชนภาคใต้ ซึ่งผู้แต่งได้สอดแทรกไว้ในวรรณคดี
อย่างพอเหมาะ